An aerial photograph of Łódź, Poland, showing a dense urban landscape with various building heights, green spaces, and a clear blue sky. The city's skyline is visible in the distance, featuring several prominent skyscrapers and a mix of older and newer architecture.

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO - KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego
województwa łódzkiego

Zamawiający:
Województwo Łódzkie
al. Piłsudskiego 8, 90-051 Łódź

Biurowo Planowania Przestrzennego
Województwa Łódzkiego
ul. Sienkiewicza 3, 90-113 Łódź

Wykonawca:
Pracownia Projektowa URBIOSIS
Agnieszka Kowalewska
ul. Sarmacka 28A m. 20, 02-972
Warszawa

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO - KOMPOZYCYJNYCH
ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM
opracowana w ramach audytu krajobrazowego
województwa łódzkiego

CZĘŚĆ OPISOWA

Warszawa, Łódź, grudzień 2018 r.

Zespół autorski:

arch. kraj. Agnieszka Kowalewska - koordynator projektu
arch. kraj. Katarzyna Dankiewicz - koordynator zespołu ds. rzek

arch. Hanna Baecker
arch. kraj. Martyna Dorotkiewicz
mgr Marta Grabarczyk
arch. kraj. Ewa Kołaczyńska
arch. kraj. Agnieszka Przeciszewska
stud. arch. kraj. Elżbieta Rożek
arch. kraj. Julian Rudziński
arch. Piotr Szwed

Współpraca:

mgr Mariusz Mierzejewski

Kontakt:

Pracownia Projektowa URBIOSIS Agnieszka Kowalewska
ul. Sarmacka 28A m. 20
02-972 Warszawa
tel. 506 044 436
pracownia@akowalewska.pl
www.akowalewska.pl

SPIS TREŚCI:

1. PRZEDMIOT I PODSTAWA OPRACOWANIA	2
2. CEL OPRACOWANIA.....	2
3. ZAKRES OPRACOWANIA	3
4. METODYKA OPRACOWANIA	4
4.1. DEFINICJE	4
4.2. WERYFIKACJA MATERIAŁÓW DOSTARCZONYCH PRZEZ ZAMAWIAJĄCEGO I WYZNACZANIE WNĘTRZ KRAJOBRAZOWYCH	5
4.3. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA	9
4.4. METODYKA ANALIZ ELEMENTÓW WNĘTRZ KRAJOBRAZOWYCH	10
4.5. METODYKA ANALIZ PLANÓW WIDOKU	11
4.6. METODYKA ANALIZ KOMPOZYCJI	11
4.7. METODYKA WALORYZACJI	13
4.8. OKREŚLANIE ZAGROŻEŃ	15
4.9. PODSUMOWANIE ANALIZ - OPRACOWANIE INWENTARYZACYJNYCH KART KRAJOBRAZOWYCH	15
4.10. METODYKA WALORYZACJI TRAS PRZEJAZDU PO DROGACH KRAJOWYCH	16
4.11. METODYKA TYPOWANIA POTENCJALNYCH KRAJOBRAZÓW PRIORYTETOWYCH	17
5. WYNIKI OPRACOWANIA	18
5.1. OCENA WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNA PANORAM Z PUNKTÓW WIDOKOWYCH	18
5.2. OCENA WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNA PANORAM HISTORYCZNYCH JEDNOSTEK OSADNICZYCH	25
5.3. OCENA WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNA WNĘTRZ KRAJOBRAZOWYCH DOLIN RZECZNYCH	30
5.4. OCENA TRAS PRZEJAZDU PO DROGACH KRAJOWYCH.....	42
5.5. OCENA ELEMENTÓW DODATKOWYCH.....	49
5.6. POTENCJALNE KRAJOBRAZY PRIORYTETOWE.....	54
6. ZMIANY W STOSUNKU DO OPRACOWAŃ WZORCOWYCH I WNIOSKI KOŃCOWE.....	55
7. MATERIAŁY WYKORZYSTANE W OPRACOWANIU	62
8. SPIS KART INWENTARYZACYJNYCH.....	63
8.1. PUNKTY WIDOKOWE	63
8.2. HISTORYCZNE JEDNOSTKI OSADNICZE	67
8.3. RZEKI	73
9. SPIS ZAŁĄCZNIKÓW	80

1. PRZEDMIOT I PODSTAWA OPRACOWANIA

Przedmiotem niniejszego opracowania jest diagnoza walorów widokowo – kompozycyjnych oraz zagrożeń dla możliwości ich zachowania w województwie łódzkim. Stanowi ona element audytu krajobrazowego województwa łódzkiego. Niniejszy opis dotyczy zadania I - analizy walorów widokowo – kompozycyjnych województwa łódzkiego. Zadanie II obejmuje konsultacje tematyczne w zakresie delimitacji i waloryzacji podtypów krajobrazów pod względem estetyczno – widokowym w procesie wyznaczania krajobrazów priorytetowych prowadzonym przez Zamawiającego w wymiarze zgodnym z umową.

Podstawą opracowania jest umowa zawarta w dniu 14 sierpnia 2018 roku w Łodzi, pomiędzy Województwem Łódzkim – Biurem Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego, a Pracownią Projektową URBIOSIS Agnieszka Kowalewska, łącznie z Opisem Przedmiotu Zamówienia (dalej: OPZ).

2. CEL OPRACOWANIA

Celem opracowania jest dokonanie analizy widokowo – kompozycyjnej i waloryzacji krajobrazu województwa łódzkiego w odniesieniu do następujących elementów:

- panoram z wyznaczonych punktów widokowych,
- panoram wyznaczonych historycznych jednostek osadniczych,
- wnętrz krajobrazowych wybranych dolin rzecznych,
- głównych tras przejazdu przez województwo po drogach krajowych.

Podsumowanie analiz i waloryzacji stanowi określenie zagrożeń dla możliwości zachowania walorów widokowo – kompozycyjnych każdego z badanych ujęć.

Tak opracowana diagnoza pozwoli na wytypowanie potencjalnych krajobrazów priorytetowych pod kątem widokowo – kompozycyjnym na obszarze województwa. Przyczyni się ona docelowo do ochrony i zapobiegania procesom degradacji istniejących walorów krajobrazowych oraz będzie stanowić wsparcie dla planowania krajobrazu województwa ukierunkowanego na poprawę jego jakości w aspekcie wizualnym i estetycznym.

3. ZAKRES OPRACOWANIA

Zakres opracowania zadania I jest zgodny z opisem przedmiotu zamówienia i obejmuje:

- weryfikację dostarczonej przez Zamawiającego bazy punktów widokowych wraz z jej aktualizacją w trakcie prac, a także wskazanie dodatkowych punktów widokowych na obszarach wymienionych w „Zasięgu terytorialnym zadania I”;
- weryfikację dostarczonej przez Zamawiającego bazy panoram historycznych jednostek osadniczych w ujęciu z zewnątrz jednostki, a także wskazanie dodatkowych panoram na obszarach wymienionych w „Zasięgu terytorialnym zadania I”;
- weryfikację dostarczonych przez Zamawiającego zasięgów makrownętrz krajobrazowych dolin głównych rzek województwa: Bzury, Pilicy i Warty oraz wskazanie ich najbardziej wartościowych fragmentów – najcenniejszych wewnątrz krajobrazowych mogących stanowić krajobrazy priorytetowe;
- wykonanie dokumentacji fotograficznej i na jej podstawie opracowanie zestawu analiz i waloryzacji dla uzgodnionych z Zamawiającym panoram wyżej wymienionych elementów, wraz z wykonaniem inwentaryzacyjnych kart krajobrazowych i wskazaniem zagrożeń dla możliwości zachowania walorów widokowo – kompozycyjnych występujących w analizowanych ujęciach;
- wskazanie atrakcyjnych widokowo i krajobrazowo odcinków dróg krajowych w terenie otwartym i wykonanie dla nich dokumentacji fotograficznej wraz z opisem i oceną;
- opracowanie baz danych przestrzennych dla wszystkich wyżej wymienionych elementów. Bazy danych dla analiz punktów widokowych i historycznych jednostek osadniczych poszerzono w stosunku do przedstawionych wzorów - o wyniki niniejszego opracowania; we wszystkich bazach danych dla analiz uwzględniono też wyniki waloryzacji.

4. METODYKA OPRACOWANIA

4.1. DEFINICJE

W niniejszym opracowaniu przyjęto definicje zgodne z aktualnie obowiązującymi przepisami¹:

- krajobraz – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka²;
- walory krajobrazowe – wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, estetyczno-widokowe obszaru oraz związane z nimi rzeźbę terenu, twory i składniki przyrody oraz elementy cywilizacyjne, ukształtowane przez siły przyrody lub działalność człowieka;
- punkt widokowy – miejsce lub punkt topograficznie wyniesiony w terenie, z którego układ wizualny obszaru widzenia dla obserwatora jest szeroki i daleki;
- przedpole ekspozycji – rozległe poziome płaszczyzny, w szczególności zbiorniki wodne, zbocza lub płaskie dna dolin, umożliwiające ekspozycję panoram;
- oś widokowa – wyobrażalna prosta kierująca wzrok na charakterystyczne elementy zagospodarowania terenu lub terenów;
- krajobraz priorytetowy – w rozumieniu art. 2 pkt 16f ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym krajobraz szczególnie cenny dla społeczeństwa ze względu na swoje wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, architektoniczne, urbanistyczne, ruralistyczne lub estetyczno-widokowe, i jako taki wymagający zachowania lub określenia zasad i warunków jego kształtowania;

a także literaturą przedmiotu.

¹ Patrz: Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tekst ujednolicony na podst. Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1688, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150000774/U/D20150774Lj.pdf>

² Patrz: Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, tekst ujednolicony - Dz.U. 2018 poz. 1945, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030800717/U/D20030717Lj.pdf>

4.2. WERYFIKACJA MATERIAŁÓW DOSTARCZONYCH PRZEZ ZAMAWIAJĄCEGO I WYZNACZANIE WNĘTRZ KRAJOBRAZOWYCH

Weryfikacji materiałów dostarczonych przez Zamawiającego dokonano na podstawie analiz kameralnych oraz rozpoznania terenowego.

W przypadku punktów widokowych, w pierwszej kolejności zweryfikowano każdy z wyznaczonych punktów w terenie pod kątem jego położenia, dostępności i widoczności z punktu. W przypadku braku dostępności lub wystarczającej widoczności, starano się w terenie w bliskim sąsiedztwie znaleźć i zaproponować zamienny punkt widokowy. W przypadku braku takiej możliwości, udokumentowano stan istniejący punktu. Wykonano dokumentację fotograficzną, a następnie dokonano jej oceny pod kątem spełnienia kryteriów dla punktów widokowych przewidzianych w ustawie (patrz pkt. 4.1. powyżej). Dla każdego z punktów określono kąt widzenia, zasięg widoku i jego kierunek.

Kierunki widzenia określono zgodnie ze stronami świata, jako N, S, W, E i kierunki pośrednie.

W odniesieniu do kątów widzenia przyjęto następujące przedziały:

- kąt normalny do szerokiego – w przedziale 45 – 90 stopni;
- kąt szeroki – w przedziale 90 – 180 stopni;
- kąt półpełny – powyżej 180 stopni;
- kąt pełny – 360 stopni.

Kryteria punktu widokowego spełniają zatem te miejsca, z których kąt widoku przekracza 90 stopni.

W odniesieniu do zasięgów widoku, przyjęto następujące przedziały:

- zasięg bliski – występuje, gdy można odróżnić detale obiektów, np. gałęzie, liście drzew, detale architektury;
- zasięg średni – występuje, gdy można odróżnić pojedyncze obiekty, np. drzewa, budynki;

- zasięg daleki - występuje, gdy nie można odróżnić pojedynczych obiektów, natomiast widoczne są ich zespoły, np. las, osiedle.

Aby punkt widokowy spełniał kryteria ustawowe, zasięg daleki powinien zatem mieć co najmniej znaczny udział w analizowanej panoramie. Z niektórych punktów widokowych wykonano po kilka panoram, z których przynajmniej część odpowiadała w/w kryteriom. Jeżeli natomiast widok z punktu nie spełniał powyżej określonych kryteriów, punkt (lub ujęcie) zweryfikowano negatywnie i nie poddawano dalszym analizom. Należy tu jednak podkreślić, że w ocenie punktów kierowano się przede wszystkim kryteriami zasięgu i szerokości widoku; zapisany w ustawie wymóg wyniesionego topograficznie położenia nie zawsze był bowiem możliwy do spełnienia na terenie płaskim lub lekko sfalowanym, jaki dominuje w województwie łódzkim. Ściśle stosując to kryterium, należałoby odrzucić zdecydowaną większość wyznaczonych punktów, z których część reprezentuje przecież istotne walory krajobrazowe. Natomiast dokumentacja fotograficzna z punktów zweryfikowanych negatywnie może być i tak przydatna dla Zamawiającego w dalszych pracach. Mimo, że panoramy te nie spełniają kryteriów dla punktów widokowych, w niektórych przypadkach pokazują tereny chronione lub wskazane do objęcia ochroną w bliskim ujęciu z zewnątrz, przez co stanowią wartościową dokumentację stanu istniejącego.

W przypadku punktów widokowych lub ujęć zweryfikowanych negatywnie, tabelę atrybutów wypełniono tylko w zakresie podstawowych danych, tj. współrzędnych punktu, miejscowości, gminy i powiatu oraz kodu i nazwy mezoregionu fizyczno-geograficznego położenia, weryfikacji, a także wyjaśnienia, dlaczego punkt został zweryfikowany negatywnie (w rubryce uwagi). Pozostałych, szczegółowych atrybutów dla tych punktów nie wypełniano.

Każdą ze zweryfikowanych pozytywnie i analizowanych panoram z punktów widokowych scharakteryzowano w tabeli i na kartach inwentaryzacyjnych w zakresie w/w danych podstawowych oraz danych szczegółowych:

- typu punktu (naturalnego bądź antropogenicznego; do punktów antropogenicznych zaliczono także wszystkie punkty znajdujące się na drogach asfaltowych lub polnych);

- jego formy (np. wzniesienie, wysoki brzeg, skarpa, pole, droga, wieża zamkowa itp.)
- charakteru (urządzonego lub nieurządzonego; do punktów urządzonych zaliczono także miejsca na drogach asfaltowych, zaś do punktów nieurządzonych – miejsca na drogach polnych; ponadto jako nieurządzone traktowano wszystkie miejsca bez dojazdu i bezpośredniego dojścia, położone na polach i łąkach);
- ochrony (dotyczy położenia punktu na terenie chronionym);
- dostępności;
- ekspozycji (czynnej – gdy z punktu rozciąga się widok; biernej – gdy punkt jest elementem eksponowanym w terenie i widocznym z innych miejsc; w niektórych przypadkach występowały obie wartości, np. wieża zamkowa w Łęczycy, budynek TVP w Łodzi);
- kierunku, kąta i zasięgu widoku,
- weryfikacji, waloryzacji i zagrożeń oraz ew. uwag.

W przypadku historycznych jednostek osadniczych w pierwszej kolejności dokonano analizy kameralnej na publicznie dostępnych materiałach cyfrowych³, pod kątem występowania przedpoli ekspozycji umożliwiających wykonanie panoram dla tych jednostek z różnych stron świata w ujęciu z zewnątrz (spoza jednostki). Następnie dokonano weryfikacji tak wyznaczonych wnętrz krajobrazowych w terenie, pod kątem faktycznej czytelności panoram i wykonano dokumentację fotograficzną. Starano się wykonywać takie ujęcia, które pokazują w panoramie elementy stanowiące wyróżniki krajobrazu danej jednostki osadniczej (dominanty – np. kościoły; znaczące zespoły zabudowy, budynki, budowle, cmentarze i parki zabytkowe; obiekty użyteczności publicznej; charakterystyczne elementy naturalne, np. ukształtowanie terenu). Jeżeli niektóre z jednostek posiadały więcej niż jedną czytelną panoramę, do analiz wybierano ujęcie najbardziej reprezentatywne. Gdy więcej niż jedno ujęcie uznano za reprezentatywne ze względu na występujące tam wyróżniki krajobrazu, analizowano więcej ujęć. Jeżeli natomiast nie było możliwe wykonanie panoramy jednostki osadniczej w widoku z zewnątrz, ze względu np. na przesłonięcie zadrzewieniami lub

³ www.geoportal.gov.pl

rozlewającą się zabudową podmiejską, wykonano i poddano analizie panoramy charakterystycznych wnętrz poszczególnych jednostek. Miało to miejsce tylko w pojedynczych przypadkach.

Każdą z analizowanych panoram scharakteryzowano w tabeli i na kartach inwentaryzacyjnych w zakresie danych podstawowych, tj. współrzędnych punktu, miejscowości, gminy i powiatu oraz kodu i nazwy mezoregionu fizyczno-geograficznego położenia, a także danych szczegółowych:

- ochrony (dotyczy położenia punktu na terenie chronionym);
- występowania wyróżników krajobrazu;
- kierunku i kąta widoku;
- waloryzacji i zagrożeń oraz ew. uwag.

W przypadku ujęć nie wybranych do analizy oraz zdjęć dodatkowych pokazujących szczegóły zagospodarowania terenu lub architektury, tabelę atrybutów wypełniono tylko w zakresie danych podstawowych. Pozostałych, szczegółowych atrybutów dla tych punktów nie wypełniano.

W przypadku makrownętrz dolin rzecznych, dokonano weryfikacji ich zasięgu na podstawie dostępnych materiałów cyfrowych (ortofotomapy, numerycznego modelu terenu), co następnie sprawdzono podczas szczegółowego rozpoznania w terenie. Na podstawie publicznie dostępnych materiałów mapowych i informacyjnych oraz baz danych przestrzennych dotyczących terenów i obiektów objętych formami ochrony przyrody i ochroną zabytków dostarczonych przez Zamawiającego, wyznaczono miejsca wykonania zdjęć przekrojowo dokumentujących poszczególne doliny rzeczne i wykonano dokumentację fotograficzną. Kolejno, dokonano oceny wykonanych zdjęć i wyznaczono najcenniejsze wnętrza krajobrazowe w ramach poszczególnych rzek, stanowiące potencjalne krajobrazy priorytetowe, dla których następnie wykonano analizy (po min. 2 ujęcia na wnętrze). Dla wyznaczenia najcenniejszych wnętrz każdej z rzek przyjęto kryteria takie jak unikatowość widoku, harmonijność, autentyczność niosąca świadectwo tradycji kulturowej lub procesów

naturalnych, występowanie pozytywnych wyróżników krajobrazu (w tym obiektów lub terenów objętych formami ochrony przyrody lub ochroną zabytków).

Każdą z panoram scharakteryzowano w tabeli i na kartach inwentaryzacyjnych w zakresie waloryzacji i pozostałych parametrów zgodnie z OPZ.

4.3. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Dokumentację fotograficzną wykonano w kolorze, w technice fotografii cyfrowej o rozdzielczości pojedynczego zdjęcia min. 4000x5000 pikseli (najczęściej 4000x6000 pikseli) i min. 300 dpi. Zdecydowaną większość dokumentacji dla punktów widokowych, historycznych jednostek osadniczych i dolin rzecznych stanowią panoramy złożone z kilku, a nawet niekiedy kilkunastu zdjęć każda.

Pojedyncze zdjęcia dominują natomiast w dokumentacji fotograficznej z dróg krajowych. W przypadku dokumentacji z dróg krajowych wykonywano pojedyncze zdjęcia (lub panoramy) na postoju, o ile było to możliwe technicznie i pozwalały na to aktualnie panujące warunki oraz przepisy ruchu drogowego. W przypadku braku możliwości zatrzymania pojazdu, wykonywano zdjęcia w ruchu.

Ponadto wykonano dokumentację fotograficzną dla szczególnie atrakcyjnych odcinków dolin rzecznych Pilicy i Warty z dostępnych tras spływów kajakowych oraz dla terenów chronionych i planowanych do objęcia ochroną, nie pokrywających się z zasięgami badań dla punktów widokowych, jednostek osadniczych i dolin rzecznych (Park Kulturowy Pole Bitwy nad Rawką, Rezerwat - Polany w Puszczy Bolimowskiej, Łowicki Park Kulturowy, OCHK: Tuszyńsko – Dłutowski, Puczniewsko – Grotnicki, Doliny Neru i Białaczowski, a także układ przestrzenny centrum Pabianic).

Na wybranych zdjęciach z tak opracowanej dokumentacji fotograficznej dokonano zestawu analiz widokowo – kompozycyjnych oraz opracowano waloryzację dla każdej z analizowanych panoram.

4.4. METODYKA ANALIZ ELEMENTÓW WNĘTRZ KRAJOBRAZOWYCH

W analizach elementów wnętrz krajobrazowych wykorzystano metodę wnętrz architektoniczno – krajobrazowych wg prof. Bogdanowskiego i pomocniczo, analogiczną metodę analizy elementów kompozycji urbanistycznej wg prof. Wejcherta i prof. Hryniaka. W ramach analizy każdego z wnętrz wyróżniono następujące elementy:

- podłoga – teren stanowiący podstawę analizowanego wnętrza;
- ściany – elementy zamykające widok (tzn. przewyższające poziom wzroku człowieka), występujące w różnych konfiguracjach (jako ściany jedno- i wieloplanowe) oraz o różnym udziale otwarć w ścianie;
- elementy wolnostojące – obiekty występujące samodzielnie w przestrzeni wnętrza, w oderwaniu od innych elementów, gdy przed i za nimi widoczna jest podłoga, lub które znacznie wyróżniają się w ścianie widoku i wiadomo, że znajdują się na wydzielonym terenie (np. kościół za wsią, nie znajdujący się w linii zabudowy z innymi budynkami, dom wysunięty przed linię zabudowy).

Wszystkie w/w elementy oznaczono graficznie na schematach wg przyjętej legendy kolorystycznej. Strop w analizowanych ujęciach zawsze stanowi niebo. Rola stropu i jego obrysu maleje w kompozycjach rozległych, dlatego nie zaznaczano go na schematach.

W przypadku występowania do 30% otwarć w ścianach wnętrza klasyfikowano jako konkretne, w przypadku ok. 30-60% otwarć – jako obiektywne, natomiast w przypadku >60% otwarć – jako subiektywne.

Należy jednak zauważyć, że w panoramach otwartego krajobrazu, które przeważają w niniejszym opracowaniu, dominują ściany wieloplanowe, często złożone z licznych odległych elementów wolnostojących i ich zespołów. Dlatego ich jednoznaczna identyfikacja, a co za tym idzie także wyznaczenie granic wnętrz, są często utrudnione; mają one charakter indywidualny i w dużej mierze subiektywny. Mając powyższe na uwadze, w identyfikacji elementów wnętrz brano też pod uwagę stopień wypełnienia kadru przez elementy przesłaniające widok. W przypadku, gdy był on znaczny lub całkowity – element klasyfikowano jako ścianę. W

przypadku, gdy był on mniejszy – element klasyfikowano jako wolnostojący. Niekiedy całe jednostki osadnicze stanowiły elementy wolnostojące – np. w przypadku niewielkich wsi położonych w otwartym krajobrazie, takich jak Kocilew, Ożarów, Sokola Góra czy Tubądzin. Tutaj przy identyfikacji elementów wnętrza wspomagano się też analizą istniejącego stanu pokrycia terenu na podstawie ortofotomapy, pozwalającej określić położenie danej jednostki osadniczej w stosunku do innych elementów mogących stanowić ściany szerokiego wnętrza krajobrazowego.

4.5. METODYKA ANALIZ PLANÓW WIDOKU

W ramach analiz widoków wyróżniono cztery plany:

- I plan – odpowiada bliskiemu zasięgowi widoku i występuje, gdy można odróżnić detale obiektów, np. gałęzie, liście drzew, detale architektury;
- II plan - odpowiada średniemu zasięgowi widoku i występuje, gdy można odróżnić pojedyncze obiekty, np. drzewa, budynki;
- III plan – odpowiada dalekiemu zasięgowi widoku i występuje, gdy nie można odróżnić pojedynczych obiektów, natomiast widoczne są ich zespoły, np. las, osiedle;
- IV plan stanowi tło widoku, w którym nie można rozróżnić poszczególnych zespołów, ani tym bardziej pojedynczych elementów.

Poszczególne plany oznaczono graficznie na schematach wg przyjętej legendy kolorystycznej.

4.6. METODYKA ANALIZ KOMPOZYCJI

W ramach analiz kompozycji wyróżniono następujące elementy:

- dominanty i subdominanty - składowe widoku przyciągające wzrok lub pełniące rolę wyróżników krajobrazu; mogą one także pełnić rolę punktów orientacyjnych w przestrzeni; w przypadku dolin rzecznych, gdzie dominują elementy przyrodnicze nie cechujące się zamierzoną kompozycją, jako dominanty wyznaczano często drzewa lub grupy drzew decydujące o charakterze danego wnętrza;

- akcenty - elementy o znaczeniu nieco słabszym niż dominanty, odznaczające się w krajobrazie różnymi cechami (np. akcenty wysokościowe – maszty telekomunikacyjne, kominy, wysokie drzewa; akcenty kubaturowe – obiekty wyróżniające się gabarytami lub formą, nie stanowiące dominant; akcenty kolorystyczne – obiekty wyróżniające się kolorystyką kontrastową w stosunku do otoczenia);
- rytm – występowanie regularnie powtarzających się podobnych elementów (najczęściej – układy alejowe, szpalery drzew);
- linie prowadzące wzrok – linie biegnące w terenie, zbliżone do kierunku równoległego do kierunku patrzenia (z uwzględnieniem zbiegu perspektywicznego), o charakterze dynamicznym – zmuszające obserwatora do przemieszczania się wzrokiem po obiektach zawartych w widoku; rodzajem linii prowadzących wzrok są osie widokowe - proste kierujące wzrok na charakterystyczne elementy zagospodarowania terenu, np. dominanty lub akcenty;
- oś kompozycyjna – linia prosta będąca trzonem świadomie zaplanowanej, historycznej lub współczesnej kompozycji przestrzennej - architektonicznej, urbanistycznej lub krajobrazowej;
- przedpole ekspozycji – w niniejszym opracowaniu wyróżniane najczęściej w panoramach historycznych jednostek osadniczych, niekiedy także w panoramach z punktów widokowych; stanowi je podłoga – przyjmująca postać rozległych poziomych płaszczyzn różnego typu (np. pól ornych, łąk, nieużytków, widocznych w panoramie szczytów wzniesień, zbiorników wodnych, placów i dróg), umożliwiających ekspozycję panoram;
- kurtyny i kulisy – elementy przesłaniające widok w bocznych lub górnej części panoramy; występują na różnych (kurtyny na pierwszym, kulisy na dalszych) planach, głównie we wnętrzach dolin rzecznych i przy zbiornikach wodnych, gdzie mamy do czynienia z licznymi kępami drzew i krzewów ramującymi najczęściej bliskie widoki;
- treść widoku – w przypadku panoram historycznych jednostek osadniczych jest to widok danej jednostki; w przypadku dolin rzecznych jest to widok wnętrza, w

szczegółności obejmujący koryto rzeki lub powierzchnię zbiornika wodnego i jego brzegi; w przypadku punktów widokowych treść stanowi całość panoramy.

Wszystkie powyższe elementy oznaczono graficznie na schematach wg przyjętej legendy kolorystycznej.

4.7. METODYKA WALORYZACJI

W waloryzacji przyjęto metodykę zgodną z przedstawionymi wzorami ⁴ kart inwentaryzacyjnych oraz opisem przedmiotu zamówienia. Zaproponowano jednak zmianę w zakresie waloryzacji widoku, obejmując oceną całość panoramy, zamiast wybranych elementów. We wszystkich panoramach wyróżniono elementy pozytywne (P), neutralne (obojętne – O), oraz negatywne (N):

- elementy pozytywne to obiekty ocenione jako harmonijne w stosunku do otoczenia pod względem formy, gabarytów i kolorystyki, znajdujące się w dobrym stanie wizualnym (technicznym lub estetycznym – w przypadku elementów kulturowych) lub prezentujące wysoki stopień naturalności (w przypadku elementów przyrodniczych); są to zwykle pozytywne wyróżniki krajobrazu i akcenty, przeznaczone do zachowania lub wyeksponowania, a także elementy treści panoramy do zachowania; elementem pozytywnym są też na ogół powierzchnie przedpoli ekspozycji – ponieważ dzięki nim możliwe jest postrzeganie panoram;
- elementy neutralne (obojętne) to obiekty o średnim stopniu harmonijności lub w średnim stanie, jednak nie wymagające pilnej interwencji; także drogi, nieużytki, ugory lub odłogi oraz pola o nieczytelnych podziałach na przedpolach ekspozycji;
- elementy negatywne to obiekty dysharmonijne pod względem formy, gabarytów lub kolorystyki, znajdujące się w złym stanie wizualnym (technicznym lub estetycznym) lub prezentujące niski stopień naturalności, dominanty lub akcenty wchodzące w kolizję z

⁴ Por. Myga-Piątek U. z zespołem, *Sporządzenie audytu krajobrazowego – testowanie metodyki identyfikacji i oceny krajobrazu*, Ministerstwo Środowiska, listopad 2015 r.

(http://archiwum.mos.gov.pl/arttykul/6028_europejska_konwencja_krajobrazowa/25534_audyt_krajobrazowy.html).

panoramami obiektów zabytkowych (w zakresie kąta poniżej 15 stopni stanowiącego przyjmowaną literaturze przedmiotu strefę ochronną dla zabytku)⁵, powodujące zaburzenia kompozycyjne, negatywne wrażenia wizualne i dysonanse estetyczne.

Wszystkie elementy oznaczono graficznie na schematach wg przyjętej legendy kolorystycznej.

Następnie dokonano zbiorczej oceny całego widoku, na podstawie udziału poszczególnych elementów w całości analizowanego widoku i ich znaczenia kompozycyjnego w danej panoramie.

Widok oceniano pozytywnie w przypadku przewagi elementów harmonijnych kulturowych i/lub naturalnych, występowania niezaburzonych pozytywnych wyróżników krajobrazu (w tym obszarów i obiektów chronionych) oraz spełnienia takich kryteriów dodatkowych, jak: czytelność panoramy, jej reprezentatywność i autentyczność, niosąca świadectwo tradycji kulturowej lub procesów naturalnych.

Widok oceniano neutralnie w przypadku występowania znacznej liczby obiektów o średnim stopniu harmonijności i pojedynczych elementów dysharmonijnych, a także w przypadku średniej czytelności, reprezentatywności lub autentyczności panoramy.

Widok oceniano negatywnie w przypadku występowania znacznej liczby obiektów o średnim stopniu harmonijności i dysharmonijnych, udziału obiektów lub terenów zdegradowanych, a także niskiej czytelności, reprezentatywności lub autentyczności panoramy.

⁵ Por. Dąbrowska-Budziło K., *Wśród panoram Krakowa. O przemianach widoków i o tym, jak je ocalić*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1990, s. 15–16.

4.8. OKREŚLANIE ZAGROŻEŃ

Dla każdego analizowanego widoku określono zagrożenia, którym przypisano kody zgodne z tabelą nr 1 z załącznika nr 6 do projektu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych z dnia 23 marca 2018 r.

4.9. PODSUMOWANIE ANALIZ - OPRACOWANIE INWENTARYZACYJNYCH KART KRAJOBRAZOWYCH

Dla każdego z analizowanych ujęć przygotowano inwentaryzacyjną kartę krajobrazową, zawierającą:

- w przypadku punktów widokowych i jednostek osadniczych - lokalizację punktu wykonania zdjęcia na mapie województwa, w odniesieniu do kierunku północy, granic województwa, granic gmin oraz położenia Łodzi jako stolicy województwa;
- w przypadku wnętrz krajobrazowych dolin rzecznych – lokalizację analizowanego punktu na tle biegu rzeki w granicach województwa, z oznaczeniem wszystkich punktów wykonania dokumentacji fotograficznej i punktów wybranych do analizy;
- zasięg widoku obejmujący: położenie punktu, z którego wykonano zdjęcie, na tle odpowiedniego wycinka ortofotomapy, obrys zasięgu widoku i występujące w nim pozytywne i negatywne elementy kompozycji;
- datę wykonania zdjęcia, współrzędne geograficzne punktu w układzie PUWG POLSKA 1992, przynależność do określonego mezoregionu fizycznogeograficznego;
- charakterystykę punktu wykonania zdjęcia oraz analizowanego terenu z uwzględnieniem istniejących wyróżników krajobrazu;
- panoramę stanu istniejącego ze wskazaniem głównych elementów widocznych na zdjęciu oraz opisowym podsumowaniem;
- analizę elementów wnętrza krajobrazowego z opisem;
- analizę planów widoku z opisem (zgodnie z przekazanym wzorem, dla panoram z punktów widokowych);
- analizę kompozycji z opisem;
- waloryzację z opisem i krótką charakterystyką ocenianego krajobrazu;

- wyszczególnienie zagrożeń w podziale na istniejące i potencjalne.

Dla dolin rzecznych sporządzono dodatkowo mapy dla każdej z rzek, przedstawiające rozmieszczenie i granice wyznaczonych do analiz wewnątrz krajobrazowych.

4.10. METODYKA WALORYZACJI TRAS PRZEJAZDU PO DROGACH KRAJOWYCH

W przypadku dróg krajowych w pierwszej kolejności dokonano rozpoznania kameralnego porównując na mapach przebieg dróg krajowych poza obszarami zabudowanymi z zasięgami terenów objętych formami ochrony przyrody i ochroną zabytków wraz z buforem 2 km, w celu wyznaczenia odcinków potencjalnie atrakcyjnych. Następnie, dokonano inwentaryzacji terenowej, w trakcie której weryfikowano wnioski z wcześniejszego rozpoznania i wykonywano dokumentację fotograficzną dla poszczególnych odcinków. Na podstawie wniosków z powyższych działań sporządzono mapę odcinków dróg krajowych atrakcyjnych widokowo i krajobrazowo, obejmującą całe województwo łódzkie.

W wyborze atrakcyjnych odcinków dróg kierowano się takimi kryteriami, jak:

- zróżnicowanie form ukształtowania terenu (przebieg dróg przez wzniesienia i stoki), zmienność kierunku drogi i pokrycia jej otoczenia, co ma bezpośredni wpływ na atrakcyjność wizualną drogi poprzez występowanie naprzemiennych zamknięć i otwarć widokowych;
- występowanie czytelnych, pozytywnych wyróżników krajobrazu, takich jak dominanty architektoniczne lub panoramy miast i mniejszych miejscowości, kompleksy leśne o wysokim stopniu naturalności, inne zespoły zieleni wysokiej w sąsiedztwie drogi, w tym układy alejowe, zbiorniki wodne i doliny rzeczne, wzniesienia urozmaicające ukształtowanie terenu w otoczeniu drogi;
- harmonijność widoku i jednorodność skali elementów widocznych;
- udział elementów pozytywnych i negatywnych, w tym stopień przeciążenia wizualnego reklamami i ekranami akustycznymi;
- zasięg widoku.

Należy tu zauważyć, że ze względu na szczególną charakterystykę dróg krajowych, na których dopuszczalna prędkość poruszania się poza obszarem zabudowanym wynosi od 90 do

140 km/h w zależności od kategorii drogi oraz ich przebieg o zasięgu krajowym, mniejsze znaczenie mają takie kryteria jak estetyka i stan techniczny poszczególnych obiektów występujących na danej trasie przejazdu. Ze względu na dużą prędkość poruszania się, a także znaczące natężenie ruchu ciężarowego szczególnie w dni robocze, możliwość szczegółowej percepcji poszczególnych elementów krajobrazu na drogach krajowych jest bowiem dość mocno ograniczona, oczywiście w znacznie większym stopniu u kierowcy niż u pasażera. Dlatego niewielkie obiekty, szczególnie położone dalej od drogi, tracą tu na znaczeniu, a uwaga obserwatora koncentruje się na głównych elementach i ogólnych wrażeniach, takich jak zmienność przebiegu drogi (bądź jego monotonia i powtarzalność widoków), harmonijność widoku i jednorodność skali występujących elementów lub jej brak, występowanie dominant pozytywnych lub negatywnych czy przeciążenie wizualne reklamami i elementami infrastruktury.

4.11. METODYKA TYPOWANIA POTENCJALNYCH KRAJOBRAZÓW PRIORYTETOWYCH

Po przeprowadzeniu analiz i waloryzacji objętych zakresem niniejszego opracowania wytypowano potencjalne obszary, które mogłyby stanowić krajobrazy priorytetowe pod względem widokowo - kompozycyjnym.

Kryteria, jakie zastosowano do typowania, są zgodne z projektem rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych i są to:

- unikatowość występowania;
- reprezentatywność;
- dotychczasowa ochrona prawna;
- ważność krajobrazu.

W wyborze potencjalnych obszarów priorytetowych kierowano się przede wszystkim wynikami analiz i waloryzacji wnętrz dolin rzecznych oraz panoram z punktów widokowych oraz dokumentacji i analiz wykonanych na terenach dodatkowych, gdyż ze względu na z reguły znaczne zasięgi widoków pozwalały one całościowo ocenić stan krajobrazu. Panoramy historycznych jednostek osadniczych brano w tym wypadku pod uwagę jako materiał

pomocniczy, ponieważ z reguły obejmują one samą jednostkę osadniczą w widoku z jednej strony, a ich zasięg jest bliski do średniego. Bez rozpatrzenia wyników innych analiz (m.in. stanu zachowania tych jednostek) nie dają one pełnego obrazu danej jednostki, a ponadto rzadko obejmują szerszy teren pozwalając ocenić stan krajobrazu w otoczeniu.

Należy tu podkreślić, że wskazanie krajobrazów priorytetowych wyłącznie na podstawie analiz widokowo – kompozycyjnych i dokumentacji fotograficznej stanowi autorską propozycję i nie ma charakteru ostatecznego. Wyznaczenie granic poszczególnych obszarów ma zaś charakter orientacyjny, gdyż nie jest możliwe precyzyjne wykonanie go bez opracowania identyfikacji i klasyfikacji typologicznej krajobrazów.

Ostateczne wyznaczenie krajobrazów priorytetowych może nastąpić dopiero na podstawie pełnego audytu krajobrazowego, którego niniejsze opracowanie jest jednym z elementów.

5. WYNIKI OPRACOWANIA

5.1. OCENA WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNA PANORAM Z PUNKTÓW WIDOKOWYCH

W ramach niniejszego opracowania przeanalizowano ogółem 198 punktów widokowych, z których wykonano łącznie 325 ujęć. Na 198 punktów, 98 zweryfikowano pozytywnie, zaś 100 – negatywnie. Przyczyną negatywnej weryfikacji punktów widokowych było przede wszystkim aktualne pokrycie i sposób użytkowania terenu samego punktu, jak i jego otoczenia. Analiza wykazała, że punkty widokowe były wskazywane przede wszystkim w najwyższej położonych miejscach w terenie. Jednak w znacznej części przypadków na wzniesieniach rośnie dziś las, który skutecznie przesłania widoki i uniemożliwia wykonanie panoram (zalicza się tu większość wzniesień, np. punkty nr: 14 – Góry Suche, 15 – Henryków, 23 i 24 – Kolonia Stara Wieś, 34 – Góra Św. Genowefy, 35 – Młynki, 42 – Góra Wapno, 44 – Góra Zelce, 46 – Lisia Góra, 69 – Rezerwat Rąbień, 76 – Jędrzejsko, 83 – Borowska Góra, 125 – Kamion, 161 – Chodaki, 167 – Podawacz, 170 – Stawek, 172 – Żagliny, 176 – Góra Chełmo, 179 – Diabla Góra, 180 – Czartoryja, 181 – Ruda, 183 i 184 – Góra Fajna Ryba, 186 - Brąszewice). Wzgórza te cechują się natomiast ekspozycją bierną - stanowią pozytywne dominanty i

akcenty widoczne z innych punktów. Czynna ekspozycja w tych przypadkach występuje tylko z punktów zamiennych położonych poniżej lasu.

Fot. 1. Widok z Góry Św. Genowefy (punkt widokowy nr 34) zasłonięty przez las; widoczna wychodnia skalna na pierwszym planie.

Drugim przypadkiem było wyznaczanie punktów w uprawach rolnych lub nawet bezpośrednio na terenach gospodarstw (np. pkt nr 10, 47, 159, 169, 174). Dostęp do takich punktów nie był możliwy, a na pola w szczególności, gdy w sezonie wegetacyjnym występowały tam uprawy wysokich roślin np. kukurydzy.

Trzecim powodem negatywnej weryfikacji punktów było niespełnienie kryteriów ustawowych, tj. dalekiego i szerokiego zasięgu widoku. Jak wspomniano wcześniej, ustawowe kryterium wyniesionego położenia topograficznego punktu nie było traktowane do końca ściśle, ze względu na w znacznej mierze płaskie ukształtowanie terenu województwa.

W ogólnej liczbie 98 punktów zweryfikowanych pozytywnie znajdują się trzy punkty dodatkowe istotne dla województwa:

- na wieży zamku w Uniejowie (jako jednej z trzech dostępnych wież zamkowych w województwie, obok Łęczycy i Bolesławca);
- w Inowłodzu na dolinę Pilicy i kościół św. Idziego z XII w. Jest to punkt o bliskim do średniego zasięgu widoku, jednak ma wybitne znaczenie kulturowe w skali województwa ze względu na unikatowy element dziedzictwa - znajdujący się na wysokiej nadrzecznej skarpie kościół z XII w.;

- we wsi Szubina pomiędzy Kutnem a Krośniewicami (jako przykładu typowego równinnego krajobrazu rolniczego północnej części województwa, w którym występują wszystkie istotne dla krajobrazu tego regionu elementy: zabudowa wsi z rozłogami pól, dolina rzeczna, kompleks leśny z terenem chronionym oraz zespół dworsko – parkowy).

Zaproponowano ponadto dwa punkty potencjalne, które wymagają odsłonięcia (zostały zarośnięte drzewami i krzewami). Znajdują się one w rejonie Wielkiego Łuku Warty, i są to użytek ekologiczny Wronia Woda oraz pomnik przyrody Żabi Staw. Podobnie, odsłonić można istniejące punkty nr 40 – Kamion i nr 44 – Góra Zelce (rezerwat Węże).

Ryc. 1. Wyniki weryfikacji punktów widokowych: P – punkty zweryfikowane pozytywnie, N – punkty zweryfikowane negatywnie, potencjalne – punkty dodatkowe możliwe do odsłonięcia.

Z punktów zweryfikowanych pozytywnie przeanalizowano łącznie 124 panoramy, z których 108 uzyskało waloryzację pozytywną, 14 – neutralną i 2 – negatywną.

Ryc. 2. Wyniki waloryzacji punktów widokowych: N – punkty ocenione negatywnie, O – punkty ocenione neutralnie, P – punkty ocenione pozytywnie.

Punkty ocenione negatywnie charakteryzują się znacznym stopniem degradacji. Są to nr 45A - Działoszyn – Wiatrakowa Góra, gdzie przeważa krajobraz o charakterze dysharmonijnym, z licznymi obiektami przemysłowymi, takimi jak kopalnie piasku i kamienia oraz widoczna na dalszym planie EC Bełchatów oraz wielkopowierzchniowa hala magazynowa wyróżniającą się spośród zabudowy miasteczka o drobnej skali. Ponadto dokładnie na wyznaczonym punkcie widokowym znajduje się nowy dom jednorodzinny, stanowiący przykład postępującej suburbanizacji i niekontrolowanego rozlewania się zabudowy. Jest on doskonale widoczny również z okolicy, w tym z drogi wojewódzkiej biegnącej u stóp wzniesienia i stanowi dominantę o wątpliwych walorach estetycznych, górującą nad miasteczkiem. Punkt ten stanowi przykład szerszego problemu, gdyż podobna sytuacja, lecz w nieco mniejszym natężeniu, występuje także na innych punktach widokowych. Są to np. nr 3A – Burzenin – z nowymi budynkami na wzniesieniu poza obszarem zwartej zabudowy, 155A – Stara Wieś, gdzie również na wzniesieniu, w całkowitym oderwaniu od innej zabudowy, znajduje się ogromnych rozmiarów nieukończona willa, a także punkty nr 116A i 117A – Nowa Wieś nad Zalewem Sulejowskim, gdzie niekontrolowana zabudowa wkracza na tereny wzniesień wokół zbiornika, a dostęp do niego jest stopniowo ograniczany kolejnymi ogrodzeniami. Podobna sytuacja ma również miejsce wokół Zbiornika Jeziorsko (patrz dok. fotograficzna dla punktu nr 52A – Brodnia – z tą różnicą, że tutaj mamy do czynienia z zabudową rekreacyjną).

Drugi z ocenionych negatywnie punktów to nr 71A – Kleszczów, z widokiem na wyrobisko kopalni odkrywkowej węgla brunatnego (KWB Bełchatów) oraz znajdującą się za nim elektrownię. Jest to przykład krajobrazu przemysłowego całkowicie zdegradowanego, stanowiącego wyróżnik nie tylko w skali województwa, ale i kraju. Widok tak ogromnego wyrobiska wraz z dominantą elektrowni nie dostarcza pozytywnych wrażeń estetycznych, choć mimo to sam w sobie może być uznany za interesujący. Elektrownia Bełchatów jest ponadto główną dominantą w województwie, gdyż jest widoczna w licznych ujęciach z odległości sięgających nawet 50 – 60 km.

Fot. 2. Widok z punktu nr 71 w Kleszczowie na wyrobisko KWB Bełchatów i elektrownię, oceniony negatywnie.

Punkty widokowe ocenione neutralnie to takie, które posiadają znaczny potencjał widokowy, ale jest on zaburzony przez elementy dysharmonijne:

- nr 50A – Sieradz – widok na Stare Miasto z deptaku na ul. Grodzkiej nad stawem – potencjalnie bardzo atrakcyjny ze względu na występujące obiekty zabytkowe, ale obecnie o średniej harmonijności ze względu na chaotyczną zabudowę nad stawem, występowanie licznych betonowych ogrodzeń i eksponowanych elementów infrastruktury (przepompownia);
- nr 53A i B – Łyszkowice i 65A – Smardzewice – ze względu na dominujący charakter zapór wodnych;
- nr 56A – Brodnia – ze względu na występowanie znacznie przekształconej rzeźby terenu, jaką jest wysoka, pionowa skarpa powstała przy tworzeniu zbiornika;
- nr 68A – Oreniczki – ze względu na dominację układów drogowych w krajobrazie (autostrada i droga lokalna);

- nr 100B – Teolin - ze względu na występowanie wielkopowierzchniowych hal magazynowych kontrastujących silnie z drobną skalą zabudowy wiejskiej i podmiejskiej oraz licznych kominów i masztów telekomunikacyjnych;
- nr 108A i 109B – Łódź – ze względu na niezbyt szerokie widoki częściowo przesłonięte zabudową podmiejską i zadrzewieniami, oraz występowanie znaczących elementów infrastruktury jak słupy wysokiego napięcia, czy znajdujące się w oddali wielkopowierzchniowe hale magazynowe;
- nr 160B i 188B – Sławoszew i Julianki, oba punkty położone na terenie czynnych kopalni piasku i kruszywa, i tym samym zagrożone degradacją; z widocznymi wyrobiskami lub innymi elementami o charakterze przemysłowym;
- nr 192D – Łódź Łaskowice – ze względu na wyraźnie widoczną zabudowę przemysłową Pabianic i ich przedmieść;
- omówione wcześniej punkty nr 3A, 116A, 117A z wkraczającą, niekontrolowaną zabudową.

Fot. 3. Widok z punktu nr 3 w Burzeninie oceniony jako neutralny.

W niektórych przypadkach zagrożenia występujące w widokach ocenionych jako neutralne mogą zostać w łatwy sposób ograniczone poprzez wprowadzenie adekwatnych do danej sytuacji form zieleni: zadrzewień, grup krzewów bądź żywopłotów i pnący przesłaniających elementy negatywne (np. nr 50, 68, 100).

Z kolei inne punkty, np. nr 108 i 109, nie reprezentują walorów wartych ochrony i nie rekomenduje się ich dalej rozpatrywać jako punktów widokowych. Mogą one natomiast

stanowią wartościowe tereny pod zabudowę. Podobnie, utracone zostaną te, których krajobraz jest już trwale zmieniony przez wkraczającą zabudowę.

Niektórym punktom zagraża natomiast fizyczne zniszczenie, spowodowane wydobywaniem istniejących złóż kopalin (np. 160, 188, a także 189 – Swędra), inne zaś są w różnym stopniu zdegradowane przez wcześniejsze wydobywanie i brak rekultywacji (np. nr 5 – Góra Charława, 32- Lisowice, 151 – Niwa Goszczowska, 165 – Góra).

Spośród punktów widokowych zwaloryzowanych pozytywnie wybrano dodatkowo punkty priorytetowe, które ze względu na wybitne walory krajobrazowe, harmonijność i autentyczność widoku powinny być szczególnie chronione, a także mogą stać się przyczynkiem do wyznaczenia krajobrazów priorytetowych. Są to:

- nr 11 i 12 – Strońsko w ujęciu spod kościoła i Beleń; oba stanowią punkty widokowe o dalekim zasięgu, skierowane na dolinę Warty i tereny na zachód od niej;
- nr 28 dodatkowy – punkt widokowy na dolinę rz. Pilicy i kościół św. Idziego w Inowłodzu;
- nr 36 Kruchy – panorama 360 stopni z widokiem na Załęczę i dolinę Warty;
- nr 123 Łęki Królewskie - panorama 360 stopni z widokiem na dolinę Pilicy;
- nr 94 i 120 – Bąkowa Góra, z widokiem na Pasma Przedborsko – Małogoskie, Przedbórz, Górę Chełmo;
- nr 118 - Dęba – Majstry, panorama 360 stopni z widokiem na Przedbórz, Bąkową Górę, Pasma Przedborsko – Małogoskie, Przedbórz, Górę Majową;
- nr 95 – Góra Bałdrzychowska, z widokiem na zbiornik retencyjny i dolinę Neru,
- nr 142 – Grobelka, panorama 360 stopni obejmująca Pasma Przedborsko – Małogoskie, dolinę Pilicy, Przedbórz, Górę Chełmo, Górę Kamieńską, Bąkową Górę;
- nr 147, 148 i 149 – Chełmo, panoramy 360 stopni obejmujące okolice Góry Chełmo, widoki sięgające doliny Pilicy i Pasma Przedborsko – Małogoskiego;
- nr 173 – Górki Duże – doskonale eksponowana panorama Łodzi z odległości ok. 20 km, w której czytelne są główne dominanty miasta jak zabudowa wysokościowa,

archikatedra i kościół św. Teresy. Punkt widokowy znajduje się jednak na terenie prywatnym (Sala Bankietowa Panorama) i nie jest powszechnie dostępny;

- nr 189 – Swędra – znajdujący się przy czynnej kopalni kruszywa, prezentujący panoramę 360 stopni na rozległe tereny rolnicze położone na zachód od doliny Warty w kierunku granicy z województwem wielkopolskim;
- trzy wieże zamkowe: w Łęczycy (nr 82), Uniejowie (nr 194) i Bolesławcu (nr 81) – ta ostatnia wieża w zakresie widoku na woj. łódzkie.

Fot. 4. Panorama z punktu widokowego nr 12 w Strońsku na dolinę rz. Warty – jedna z najpiękniejszych panoram w województwie.

Punktem o równie wysokim potencjale i znaczeniu w skali województwa, ale o widokach ograniczonych przez zarastającą roślinność i trudno dostępnym (nieurządzonym pomimo lokalizacji przy uczęszczanym kościele), jest Góra Św. Małgorzaty k. Łęczycy (nr 93), z widokiem na zamek w Łęczycy i kolegiatę w Tumie oraz wielkoskalowe układy alejowe na terenach rolniczych, sięgających Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej.

5.2. OCENA WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNA PANORAM HISTORYCZNYCH JEDNOSTEK OSADNICZYCH

W ramach niniejszego opracowania przeanalizowano ogółem 207 jednostek osadniczych na podstawie 229 panoram. Z powyższej liczby 200 jednostek stanowią miejscowości wyznaczone przez Zamawiającego, zaś 7 stanowią miejscowości dodatkowe zaproponowane przez autorów opracowania. Spośród 229 panoram 14 uzyskało waloryzację negatywną, 59 - neutralną, zaś pozostałe 156 – pozytywną (niejednokrotnie z uwagami).

Ryc. 3. Waloryzacja panoram historycznych jednostek osadniczych: N – panoramy ocenione negatywnie, O – panoramy ocenione neutralnie, P – panoramy ocenione pozytywnie.

Ocenę negatywną uzyskały przede wszystkim te panoramy, w których występują znaczne powierzchnie terenów i obiektów zdegradowanych (Radomsko, które wypada najgorzej w województwie, Bolimów), występująca w znacznej skali dysharmonijna zabudowa i elementy kolidujące z obiektami zabytkowymi (jak wyżej oraz Nowosolna – wypadająca najgorzej w województwie, ponadto np. Dobryszyc, Gostków Stary, Konstantynów Łódzki, Pajęczno, Piotrków Trybunalski, Tomaszów Mazowiecki, Sulejów, Szadek, Zgierz), a także przeładunek elementami infrastruktury i reklamami (Grocholice gm. Bełchatów, stanowiące obecnie przedmieście Bełchatowa). Należy tu zwrócić uwagę, że najniższe walory widokowo-krajobrazowe na tle regionu reprezentują średniej wielkości miasta. Rzadziej dotyczy to małych miasteczek i wsi. Jednocześnie, miasta średniej wielkości są tymi, dla których wystąpiły największe trudności w wykonaniu panoram w widoku z zewnątrz na całość jednostki. Jest to spowodowane zarówno czynnikami antropogenicznymi - postępującą suburbanizacją i zarzuceniem gospodarki rolnej na przedmieściach skutkującym zarastaniem widoków, jak i lokalizacyjnymi. Miasta te cechują się bowiem słabym wyeksponowaniem układów zabudowy na tle otaczającego krajobrazu, ze względu na niewielkie zróżnicowanie wysokościowe terenu i brak w okolicy wyniesionych topograficznie punktów, z których byłyby dobrze widoczne. W takiej sytuacji spontanicznie rozwijająca się zabudowa przedmieść i zadrzewienia skutecznie

przesłaniają centra tych miast, mieszczące najwięcej istotnych wyróżników krajobrazu. Natomiast przedmieścia i wjazdy do miast pozbawione tych wyróżników z reguły wyglądają podobnie.

Fot. 5. Panorama Bolimowa od strony południowej oceniona negatywnie.

Panoramy zwaloryzowane neutralnie występują przede wszystkim w małych miastach (liczących od kilku do kilkunastu tysięcy mieszkańców, takich jak np. Brzeziny, Koluszki, Łask, Rawa Mazowiecka, Sulejów, Tuszyń, Uniejów, Wieruszów, Żelów, Żłoczew, Żychlin) i większych wsiach liczących maksymalnie do kilku tysięcy mieszkańców (często będących dawnymi miasteczkami, które w ciągu wieków zostały zdegradowane, ale zachowały częściowo miejskie układy zabudowy), a także w różnej wielkości wsiach urbanizujących się współcześnie. Rzadziej występują one w miastach średnich, takich jak Skierniewice, Zduńska Wola, Ozorków, Wieluń, w których podobnie jak w przypadku panoram tej samej wielkości miast zwaloryzowanych negatywnie, wystąpiły trudności z wykonaniem szerokiej panoramy całej jednostki w widoku z zewnątrz. Neutralna waloryzacja wynika tu przede wszystkim z:

- niskiej czytelności samych panoram (Burzenin, Zduńska Wola, Skierniewice, Ozorków, Kamion, Wieruszów, Żarnów);
- występowania częściowo dysharmonijnej bądź zdewastowanej zabudowy, w tym przemysłowej (np. Pabianice – opuszczone elewatory zbożowe, Wieluń – ze względu na popadające w ruinę obiekty w tym biurowiec, z którego wykonano panoramę; Łask, Rawa Mazowiecka, Biała Rawska, Działoszyn – ze względu na zabudowę wielorodzinną o dysharmonijnej kolorystyce, Lubiec – ze względu na ogólnie średni stan zabudowy, Maurzyce – ze względu na dysharmonijną dominantę jaką stanowi hotel przy DK 92);
- zaniku regionalnych tradycji budownictwa i wkraczania nowej zabudowy mieszkaniowej typu miejskiego, nie powiązanej z gospodarką rolną (szczególnie

dotyczy to domów jednorodzinnych budowanych na podstawie typowych projektów katalogowych), a także mieszanía wzorców globalnych i lokalnych powodujących dysonanse wizualne i estetyczne (np. Lututów, Petrykozy, Rozprza);

- występowania w widokach zabudowy produkcyjno – usługowej i magazynowej o niskim standardzie estetycznym (Zduńska Wola, Osjaków, Sobota), a także budynków wielorodzinnych po dawnych PGR-ach na terenach wsi (np. Sarnów);
- zarastania spowodowanego zarzuceniem gospodarki rolnej na obrzeżach jednostek osadniczych (np. Osjaków, Drzewica, Sójki),
- ogólnie średniego stopnia harmonijności widoku wynikającego z występowania zabudowy o znacznym zróżnicowaniu form, gabarytów, kolorystyki budynków i ich pokryć dachowych, a także usytuowania względem linii zabudowy lub funkcji (np. Biała, Bielawy, Drzewica, Galewice, Gorzkowice, Grębień, Kadłub, Niemysłów, Pabianice, Rozprza, Ruda, Rychłocice, Sulejów, Świnice Warckie, Tuszyń, Uniejów, Żłoczew);
- małej czytelności pozytywnych dominant, związanej np. z przesłonięciem przez drzewa, lub ich brakiem (np. Burzenin, Galewice, Marzenin, Rychłocice, Wieruszów, Żelów), lub zabudowy kolidującej z istniejącą dominantą (np. Łubnice);
- występowania znacznej ilości dysharmonijnych elementów małej architektury, jakimi są np. powszechnie stosowane ogrodzenia betonowe, często dodatkowo malowane na różne kontrastowe kolory, a także niepokrytych roślinnością ekranów akustycznych (np. Marzenin), lub średniego stopnia przeciążenia elementami infrastruktury.

Fot. 6. Panorama Sulejowa od strony zachodniej oceniona neutralnie.

Wśród panoram zwaloryzowanych pozytywnie można natomiast wyróżnić takie, które charakteryzują się brakiem lub występowaniem pojedynczych elementów dysharmonijnych. Są to z reguły najmniejsze miejscowości, choć do najbardziej atrakcyjnych widokowo i

kompozycyjnie należy zaliczyć też pojedyncze miasta. Są to przede wszystkim Łódź, Sieradz i Łęczyca. Łódź z jej spektakularną zabudową wysokościową, strzelistymi wieżami i wyraźnymi kopułami zabytkowych kościołów, zróżnicowanymi wysokościami, zatopionymi w wysokiej zieleni osiedlami, a także istotną dla tożsamości miasta zabudową przemysłową, jest doskonale eksponowana z licznych punktów widokowych na jej terenie i poza granicami miasta. Harmonijna zabudowa Łodzi jest bardzo dobrze widoczna i rozpoznawalna w szczegółach nawet z dużych odległości (np. ze wsi Kudrowice położonej w odl. ok. 10 km, lub wsi Górki Duże za Tuszyńem, położonej w odl. ok. 20 km). Widoki te warto chronić i szerzej udostępniać – tutaj szczególną uwagę trzeba poświęcić zarastającym dawnym „górkom śmieciowym” na Rogach, w Rudzie Pabianickiej i Józefowie.

Sieradz jest natomiast bardzo dobrze wyeksponowany z bliższej odległości – z lokalnego wzniesienia (Górka Kłocka) i niżej położonej ul. 1 Maja, a ponadto z trasy S8. W innych widokach z większych odległości jest przesłaniany przez zadrzewienia. Łęczyca zaś jest doskonale widoczna od strony Pradoliny Warszawsko - Berlińskiej, gdzie pięknie wyeksponowane są jej główne dominanty (zamek z wieżą, kościoły i klasztory, budynki użyteczności publicznej i odsunięte od historycznego centrum osiedla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej ze szpitalem, które nie wchodzi w kolizję z panoramą obiektów zabytkowych). Piękną panoramę znad zbiornika na rz. Moszczenicy ma też Stryków, choć w ujęciach z bliska można tam już wskazać pojedyncze obiekty dysharmonijne. Atrakcyjną panoramę posiada również Kutno (w ujęciu z wiaduktu w Łąkoszynie), choć tu obiekty dysharmonijne są już bardziej liczne.

Z małych miejscowości warto wymienić pięknie usytuowany na wzniesieniu Kamieńsk z dominantą kościoła, podobnie eksponowany Paradyż, Wolbórz, Wielgomłyny, Oporów, Poświętne, Kazimierz, Lutomiersk, Grabów, Konopnicę, Dąbrowice, Daszynę, Złaków Borowy i Kościelny, Srock, Bolesławiec, a z najmniejszych – Bąkową Górę, Besiekiery i Majkowice z ruinami zamków, Bąków Górny i Dolny, Będków, Białynin, Błogie, Borszewice Kościelne, Chełmo, Chruślin, Grocholice w gm. Poddębice, Jeżów, Kałów, Kocilew, Koźle, Krzyworzekę, Małyń, Piorunów, Orłów, Sokolą Górę, Stare Skoszewy, Stolec, Spycimierz, Tubądzin, Ustków,

Witów i Wojków. Dodatkowo zaproponowana, maleńka wieś Drużbin reprezentuje natomiast najmniejsze wsie rozsiane po całym województwie, które nie były objęte zakresem niniejszego opracowania, a posiadają liczne walory widokowe i kompozycyjne, nie zniekształcone nową zabudową ani innymi dysharmonijnymi obiektami.

Fot. 7. Panorama Kazimierza od strony doliny Neru oceniona pozytywnie.

5.3. OCENA WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNA WNĘTRZ KRAJOBRAZOWYCH DOLIN RZECZNYCH

Oceny najatrakcyjniejszych wnętrz krajobrazowych dolin rzecznych dokonano dla głównych rzek województwa stanowiących rzeki II rzędu⁶, tj. Bzury i Pilicy będących dopływami Wisły oraz Warty będącej dopływem Odry. Opracowaniem objęto także doliny wybranych średniej wielkości i małych rzek III lub IV rzędu, stanowiących bezpośrednie lub pośrednie dopływy rzek głównych. Są to: Czarna Maleniecka, Czarna Włoszczowska, Drzewiczka, Grabia, Luciąża, Moszczenica, Mroga, Mrożyca, Ner, Nieciecz, Ochnia, Oleśnica, Prosna, Rawka, Słudwia, Widawka i Wolbórka.

Ogółem na 20 przeanalizowanych rzekach wykonano blisko 1700 ujęć w ramach dokumentacji fotograficznej. Następnie wybrano 109 najatrakcyjniejszych wnętrz w dolinach rzecznych, dla których wykonano 224 analizy. Z tej liczby jedynie w dwóch przypadkach waloryzacja wypadła negatywnie; osiem analiz dało ocenę neutralną, zaś pozostałe zostały ocenione pozytywnie. Ocenę negatywną uzyskała panorama wnętrza krajobrazowego doliny Neru na wysokości Lutomierska i Kazimierza (nr 12.1a) z dysharmonijną zabudową przemysłową oraz panorama wnętrza krajobrazowego doliny Neru w Poddębicach (nr 12.5c)

⁶ Wg tradycyjnej klasyfikacji numerycznej.

obejmująca najbliższe otoczenie zachowanego młyna zbożowego. Ocenę neutralną uzyskały obie panoramy nr 2.10 wnętrza krajobrazowego w Spale – dolina Pilicy, panorama 6.4.b w Drzewicy - dolina Drzewiczki, panorama 9.2a w Besiekierzu Rudnym oraz 9.3a w Borowcu – dolina Moszczenicy, panorama 10.4a w Głownie - dolina Mrogi, panorama 16.3a w Wieruszowie – dolina Prosnicy oraz 18.2b w Oporowie w dolinie Słudwi.

Fot. 8. Panorama doliny Neru w Lutomierniku oceniona negatywnie.

Fot. 9. Dolina Pilicy w Pukarzowie oceniona pozytywnie.

Ryc. 4: Wyniki waloryzacji wnętrz dolin rzecznych: N – wnętrza ocenione negatywnie, O – wnętrza ocenione neutralnie, P – wnętrza ocenione pozytywnie.

W dolinach rzecznych dominują wnętrza o charakterze przyrodniczym i przyrodniczo - kulturowym. W związku z tym rzadko występują wnętrza cechujące się zamierzoną kompozycją przestrzenną, jednak istotnym wyróżnikiem krajobrazu województwa są odcinki rzek obsadzone alejowo drzewami (np. w Górkach Pęcławskich na Moszczenicy). Podobny efekt występuje np. w Łowiczu nad Bzurą w rejonie Parku Miejskiego i w Sulejowie, gdzie wzdłuż Pilicy biegnie droga, pomiędzy którą a brzegiem rzeki występuje regularny szpaler drzew. Jest to bez wątpienia wartościowy typ układu kompozycyjnego, do szerszego stosowania.

Bzura

Bzura jest typową rzeką nizinną, wypływającą z terenu Łodzi. Jej najcenniejszy odcinek znajduje się na obszarze Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej, pomimo, iż rzeka jest tu uregulowana, koryto jest wyprostowane, a dolina zmeliorowana, stanowi on potencjalny krajobraz priorytetowy na całej długości, łącznie z końcowymi odcinkami rzek uchodzących do Bzury - Ochni, Moszczenicy, Słudwi i Neru.

Widokowo i krajobrazowo Pradolina jest szczególnie atrakcyjna w widoku od strony północnej, jadąc drogami lokalnymi od Młogoszyna w kierunku granicy z woj. wielkopolskim. Rozpościerają się stamtąd dalekie i szerokie widoki w kierunku północnym i południowym,

sięgające kilku kilometrów (np. Nędzrzew, Ktery). Szczególnie atrakcyjny widokowo jest ciąg widokowy w rejonie wsi Kozuby – gdzie otwiera się szeroki widok na Łęczycę (stąd wykonano podlegającą analizie panoramę miasta), oraz odcinek Orłów – Sobota. Dużym zagrożeniem dla zachowania ciągów widokowych i otwarć w kierunku Pradoliny jest postępujący rozwój zabudowy po południowej stronie odcinków tych dróg.

Od okolic miejscowości Kompina do granicy z woj. mazowieckim koryto rzeki zachowało częściowo naturalny charakter, rzeka tworzy tu liczne zakola, jednak jej brzegi są zarośnięte i obszar ten jest dość trudno dostępny.

Znaczącą barierę widokową na obszarze Pradoliny stanowi autostrada A1.

W widoku od strony południowej atrakcyjny jest ciąg widokowy (analiza 1.3) odcinka Pradoliny stanowiącego łącznik pomiędzy doliną Neru a doliną Bzury. Przebiega tamtędy tzw. Kanał Królewski. Droga biegnąca przez wieś Wilczkowice Dolne prawie w całości stanowi ciąg widokowy w kierunku Pradoliny, niestety pojawiająca się zabudowa od strony doliny częściowo przesłania ten atrakcyjny widok.

Główne wyróżniki krajobrazu kulturowego doliny to: kościół i park miejski na terenie starorzecza w Łowiczu, kościół w Zdunach, kościół i założenie parkowe w Sobocie, kościół w Błoniach, młyn w Strugienicach, skansen w Maurzycach (kościół).

Na odcinku Łódź – Łęczycza atrakcyjne pod względem krajobrazowym są natomiast zbiorniki wodne - Arturówek w Łodzi i zalew w Zgierzu.

Pilica

Rzeka na całej swojej długości jest atrakcyjna, najbardziej jednak wyróżniają się wnętrza krajobrazowe na odcinku górnym i środkowym. Na odcinku górnym wybrano do analizy: Pukarzew – z aleją lipową, lasami, historycznymi obiektami hydrotechnicznymi, zaporą, malowniczo położoną nad rzeką kaplicą św. Piotra, starodrzewem - pomnikowymi dębami występującymi w grupach i meandrującą rzeką (przed stawami hodowlanymi). Jest to potencjalny krajobraz priorytetowy zarówno ze względu na występujące elementy kulturowe,

jak i przyrodnicze. Nie zaobserwowano tu elementów dysharmonijnych, nieestetycznej zabudowy, ogrodzeń, krajobraz jest harmonijny, a stopień przekształcenia (rzeka jest częściowo uregulowana) nie wpływa negatywnie na odbiór krajobrazu, w dolinie w części uregulowanej przeważają łąki i pastwiska ekstensywne, wyróżnikiem są ogławiane wierzby (zachowana jest swojskość krajobrazu). Kolejnym ważnym odcinkiem jest Rudka – Pratkowice. Ten odcinek doliny położony na wysokości Pasma Przedborsko-Małogoskiego jest szczególnie atrakcyjny widokowo – szeroka dolina jest otoczona lasami, rzeka swobodnie meandruje.

Przed Przedborzem występuje znaczące zakole - a jedyne tak szerokie zakole nad Pilicą z wysokim piaszczystym brzegiem stanowiące wyróżnik w krajobrazie doliny. Aż do Przedborza stanowi ono potencjalny krajobraz priorytetowy.

Na odcinku środkowym szczególnie wyróżnia się zakole i skarpa widokowa w Szarbsku – bardzo wysoki, piaszczysty brzeg, liczne zakola i starorzecza tworzą krajobraz o wysokich walorach widokowych. Od wiszącego mostu w Trzech Morgach do Szarbska (charakterystyczny łuk Pilicy) stanowi on potencjalny krajobraz priorytetowy.

Dalej, rozlewisko Pilicy i Luciąży przy ujściu do zalewu Sulejowskiego – to również obszar o wysokich walorach zarówno przyrodniczych i krajobrazowych. Krajobrazowo ciekawe są także łąki Ciebłowskie pomiędzy Tomaszowem Mazowieckim a Spałą; są one jednak dość trudno dostępne, ponieważ możliwość zjazdu z drogi krajowej nr 48 jest ograniczona; ponadto występuje tam duże natężenie hałasu komunikacyjnego, a intensywny ruch samochodów ciężarowych i osobowych stanowi poważny problem i zagrożenie, szczególnie dla Spały i Teofilowa.

Na dolnym odcinku Pilicy szczególnie wyróżnia się Inowłódz jako przykład dawnego miasta zwróconego w stronę rzeki, z plażą miejską, polaną rekreacyjną, placem zabaw nad rzeką. Szczególny wyróżnik krajobrazu stanowi romański kościół z XII w. z czerwonego (miejscowego) piaskowca.

Zagrożeniem w dolnym odcinku rzeki Pilicy, powyżej Inowłódza do granicy z województwem mazowieckim jest niekontrolowany rozwój zabudowy letniskowej, który znacząco zbliża się do koryta rzeki (Żądłowice, Kozłowiec, Łęg, Mysiakowiec, Grotowice).

Na Pilicy zlokalizowany jest Zalew Sulejowski, który został przeanalizowany w ramach punktów widokowych.

Warta

Dolina rzeki biegnie licznymi przełomami i jest szczególnie atrakcyjna widokowo i krajobrazowo na odcinku Załęczańskiego (Wielkiego) Łuku Warty, od Lisowic przez Sęsów (ciąg widokowy w kierunku doliny Warty i wzniesień Wyżyny Wieluńskiej – Góra Zelce), dalej przez Bobrowniki – wieś malowniczo położoną nad samą rzeką, po Bukowce – skąd biegnie ciąg widokowy w kierunku doliny aż do Załęcza Wielkiego.

Duże zagrożenie na tym odcinku stanowi rozwój zespołów zabudowy typu pensjonatowego oraz rozwój zabudowy letniskowej w rejonie ośrodka Stara Wieś Resort & Odnowa.

W rejonie Kępowizny występuje zakole z wysokim brzegiem. Jest to osada położona w lesie z drewnianym młynem, tu również można zaobserwować rozwój zabudowy letniskowej stanowiący potencjalne zagrożenie. Na wysokości wsi Bieniec w kierunku Łaszewa Rządowego - ciąg widokowy w kierunku doliny – widoczne są kominy kopalni Bełchatów.

Dolina Warty na odcinku Przywóz - Kamion stanowi fragment tak zwanego Przełomu Krzeczowskiego i znajduje się w całości na terenie Załęczańskiego Parku Krajobrazowego. Warta płynie tu starym, przedlodowcowym korytem o wybitnych walorach krajobrazowych. Koryto rzeki w naturalny sposób meandruje tworząc malowniczy przełom rzeczny o wysokich skarpach.

Z kolei na odcinku Strońsko – Beleń dolina jest szeroka, rozległa, posiada znaczące walory widokowe – kościół w Strońsku umiejscowiony na wysokim brzegu jest tu znaczącym wyróżnikiem krajobrazu.

Kolejnym cennym wnętrzem w dolinie Warty jest rejon cofki przy ujściu do zbiornika Jeziorsko, stanowiący niedostępną i niezwykle malowniczą ostoję ptactwa.

Zbiornik Jeziorsko został przeanalizowany w ramach punktów widokowych.

Czarna Maleniecka

Czarna Maleniecka (Konecka) jest prawym dopływem Pilicy. Rzeka przez wiele stuleci miała duże znaczenie gospodarcze, dlatego jest częściowo przekształcona – posiada odnogi młyńskie tzw. młynówki oraz uregulowane krótkie odcinki. Do dzisiaj zachowały się dwa młyny w Rożenku oraz Siucicach stanowiące dowód, iż Czarna była jednym z najważniejszych obszarów „Staropolskiego Okręgu Przemysłowego”, zwana była wówczas „najpracowitszą rzeką Rzeczypospolitej” (XVI -XIX w.).

W wielu miejscach poza odcinkami uregulowanymi jest wielokorytowa, swobodnie meandruje, tworzy liczne skarpy i starorzecza.

Dolny odcinek rzeki Czarnej Malenieckiej położony jest w granicach Sulejowskiego Parku Krajobrazowego. Rzeka uchodzi do Pilicy na wysokości wsi Ostrów, gdzie tworzy malownicze zakola i plaże z charakterystycznego ciemnego piasku. Dużym zagrożeniem na tym odcinku jest rozwój zabudowy lotniskowej.

Czarna Włoszczowska

Przepływa przez woj. łódzkie, na krótkich odcinkach stanowiąc granicę z woj. świętokrzyskim: pomiędzy wsią Zagacie, gdzie zasila stawy hodowlane Piskorzeniec (tutaj jest uregulowana), a wsią Żeleźnica w obszarze Przedborskiego Parku Krajobrazowego oraz przy ujściu do Pilicy na wysokości wsi Sudzin. Na wysokości wsi Żeleźnica oraz Sudzin koryto rzeki zachowało swój naturalny charakter, rzeka tworzy liczne meandry i starorzecza.

Drzewiczka

Drzewiczka jest prawym dopływem Pilicy. Jest to rzeka w znacznym stopniu przekształcona. Na odcinku od granicy z województwem mazowieckim do przedmieść Drzewicy zachowała jednak swój naturalny charakter. Na tym odcinku rzeka płynie wzdłuż granicy kompleksu leśnego, tworząc liczne zakola, skarpy, niewielkie wyspy i starorzecza. Przykładem cennego wnętrza jest tu zakole w Zakościelu. W Drzewicy na rzece znajduje się zbiornik wodny – Jezioro Drzewickie; atrakcyjnym wnętrzem na terenie miasta jest również rejon ruin zamku. Ponadto wyróżniające się wnętrza w dolinie rzeki stanowią: plaża w Sitowej i łąki w szerokiej dolinie w rejonie Radzic Dużych i Małych.

Grabia

Grabia jest prawym dopływem Widawki. Jest to rzeka młyńska, nad którą na terenie powiatu łaskiego znajduje się szlak młynów nad Grabią. Szlak ten łączy zachowane zabytki techniki rzeki Grabi; do dziś istnieje tu 6 młynów – dwa młyny w Talarze oraz po jednym w Ldzaniu, Brzeskach, Baryczy i Woli Marzenińskiej. Południowa część szlaku przebiega przez Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki, pozostała niemal w całości znajduje się w obrębie Obszaru Chronionego Krajobrazu Środkowej Grabi.

Dolina rzeki jest najbardziej atrakcyjna od wsi Ldzań poprzez Talar i Barycz do Łaska. Do ujścia do Widawki dolina zachowała naturalny charakter – występują tu osady młyńskie, stawy, zalewy (Barycz) liczne kompleksy leśne.

Pomiędzy Ldzaniem a Baryczą znajduje się atrakcyjne zakole z piaszczystą skarpią.

Luciąża

Rzeka jest lewym dopływem Pilicy. Od źródła do Kłudziec jest ona uregulowana, odcinek pomiędzy Bartodziejami i Bęczkowicami (łąki w Bęczkowicach stanowią Obszar Natura 2000) posiada duże walory krajobrazowe. Wyróżnikiem krajobrazu jest kościół w Bęczkowicach.

Na Luciąży znajduje się Zalew w Cieszanowicach, harmonijnie wpisujący się w krajobraz – jego brzegi są naturalnie ukształtowane, występują liczne plaże, cyple. Jest on otoczony

lasami, a roślinność przywodna i wodna jest dobrze rozwinięta, co podwyższa walory krajobrazowe.

Szczególne walory krajobrazowe ma także dolina Łuciąży na odcinku od Kłudzie do ujścia do Pilicy, gdzie znajdują się rozlewiska Zalewu Sulejowskiego. Na tym odcinku Łuciąża zachowała naturalny charakter, koryto tworzy liczne zakola, wyspy i wysokie piaszczyste skarpy. Wnętrze w rejonie Kłudzie – Murowaniec stanowi krajobraz priorytetowy.

Moszczenica

Rzeka jest prawym dopływem Bzury. W górnym biegu płynie przez Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich (dolina widoczna w dokumentacji fotograficznej z punktu widokowego nr 101 w rejonie Starych Skoszew). Od wsi Moszczenica do Sypina koryto rzeki jest nieznacznie przekształcone (występują niewielkie zalewy i stawy młyńskie – np. Gieczno). Od Sypina do ujścia do Mrogi rzeka uregulowana – dolina jest zmeliorowana. W Górkach Pęcławskich występuje interesujące wnętrze krajobrazowe, gdyż brzegi rzeki na krótkim odcinku są obsadzone alejowo topolami. W Strykowie na Moszczenicy znajduje się zalew (wykonano stamtąd panoramę miasta). Dolinę przecina autostrada A2.

Mroga

Mroga jest prawym dopływem Bzury. Jest to rzeka młyńska. Odznacza się ona wysokim stopniem naturalności, tylko miejscami jest przekształcona na potrzeby młynarstwa (posiada młynówki, odnogi). W dolinie znajdują się zachowane młyny (Dmosin, Boczki Domaradzkie, Kołacin) oraz liczne niewielkie zalewy i stawy. Szczególnie atrakcyjny jest kompleks zbiorników Rochna – Lisowice, zalew Mrożyczka oraz Huta Józefów w Głownie. Istotnymi wyróżnikami krajobrazu są zespoły: parkowo-pałacowy w Walewicach i dworsko - parkowy Psarach, z układami wodnymi zasilanym przez Mrogę.

Mrożyca

Mrożyca stanowi główny, lewy dopływ Mrogi. Jest to rzeka charakteryzująca się dużym stopniem naturalności, szczególnie na północ od Brzezin, pomiędzy wsiami Tadin i Szymaniaszki. Rzeka przepływa przez kompleks leśny – zespół przyrodniczo - krajobrazowy „Górna Mrożyca” (widoczny na zdjęciach z punktu widokowego nr 96) oraz Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, gdzie meandruje pomiędzy wzniesieniami. Dalej na północ rzeka graniczy z kompleksami leśnymi na wysokości Poćwiardówki (widocznym również z punktu widokowego nr 97) oraz przed Głównem i ujściem do Mrogi.

W Poćwiardówce znajduje się zachowany drewniany młyn. W Głównie natomiast znajduje się niewielki zalew Bykowiec. Na terenie miasta rzeka uchodzi do Mrogi.

Ner

Rzeka jest prawym dopływem Warty. Od Lutomierska do obszaru Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej dolina Neru jest szeroka i atrakcyjna widokowo, pomimo, że ten odcinek rzeki jest przekształcony – rzeka jest uregulowana, a dolina zmeliorowana. Szczególnie dalekie widoki występują w rejonie wsi Leszno, gdzie widok sięga niemal po Łęczycę (ok. 15 km). W przypadku Neru kulturowe wyróżniki krajobrazu wpłynęły na wybór najatrakcyjniejszych obszarów doliny. Są to: most tramwajowy w Lutomiersku, kościół w Kazimierzu, ceglany młyn w Poddębicach, kościół w Małyniu i park dworski w Puczniewie.

Nieciecz

Rzeka stanowi lewy dopływ Widawki. Jest ona w znacznym stopniu przekształcona i utraciła swój pierwotny charakter. W wyniku oddziaływania leja depresyjnego KWB Bełchatów jej przepływ jest okresowy i na znacznej długości koryto rzeki jest wyschniętym lub częściowo wyschniętym rowem. Niewielki naturalny fragment koryta zachował się na odcinku od wsi Grabowie do ujścia do Widawki.

Ochnia

Stanowi prawy dopływ Bzury. Jest przekształcona na całej długości. Jej dolina łączy się z pradoliną Bzury na wysokości Łęk Kościelnych – gdzie zwiększają się jej walory krajobrazowe. Tutaj też dolina jest najbardziej atrakcyjna widokowo, zasięgi widoków sięgają kilku kilometrów.

Oleśnica

Rzeka stanowi lewy dopływ Warty. Od wsi Stolec do ujścia biegnie jej priorytetowy odcinek, na którym zachowany jest naturalny charakter rzeki, występują zakola, skarpy i małe wyspy. Przed wsią Stolec rzeka jest uregulowana. Kościół w Stolcu stanowi znaczący wyróżnik krajobrazu na terenie doliny. Należy zaznaczyć, iż dolina rzeki Oleśnicy jedynie na niewielkim fragmencie przepływa przez obszar Parku Krajobrazowego Międzyrzecza Warty i Widawki (od wsi Niechmirów do ujścia), a jej najatrakcyjniejszy odcinek pomiędzy wsią Stolec a wsią Niechmirów nie jest objęty żadną formą ochrony przyrody lub krajobrazu.

Prosna

Rzeka stanowi lewy dopływ Warty. Wnętrze o charakterze priorytetowym znajduje się w Bolesławcu, gdzie istnieje zalew, młyn oraz ruiny zamku z wieżą (ujęcia z wieży na miasteczko i rzekę przeanalizowano w ramach punktów widokowych).

Do Wieruszowa rzeka jest przekształcona, płynie uregulowanym korytem. Przepływając przez Wieruszów tworzy sekwencję kilku mniejszych wnętrz, począwszy od zakola przy kościele i klasztorze ojców paulinów, następnie wzdłuż bulwaru różanego na tyłach klasztoru oraz na wysokości zachowanego młyna wodnego przy ul. Sportowej (analiza 16.3). Niestety aktualny sposób zagospodarowania otoczenia rzeki, umocnień koryta, nowa zabudowa, liczne szyldy reklamowe, chaos przestrzenny, obecność obiektów wielkopowierzchniowych (centrum handlowe „Turbina”), stan techniczny zabudowy historycznej, wpływają negatywnie na ogólną ocenę tego odcinka Prosny, niemniej jednak ze względu na liczne walory kulturowe i znaczenie historyczne rzeki, można określić dolinę Prosny

w Wieruszowie mianem potencjalnego krajobrazu priorytetowego, wymagającego jednak interwencji.

Powyżej Wieruszowa rzeka zachowała swój naturalny charakter, jednak jej koryto jest dość wąskie, a brzegi gęsto zarośnięte, przez co jest ona trudno dostępna.

Rawka

Rzeka jest największym dopływem Bzury. Posiada ona wybitne walory krajobrazowe i przyrodnicze ze względu na fakt, że stanowi zachowaną w niezmienionym stanie rzekę niziną średniej wielkości. Linia brzegowa rzeki jest silnie rozwinięta i różnorodna; brzegi porasta bujna roślinność łąkowa, ziołoroślowa, szuwarowa i łęgowa. Całe jej koryto od źródeł do ujścia jest objęte ochroną rezerwatową. Na odcinku od Starej Rawy do Bolimowa przepływa przez Bolimowski Park Krajobrazowy.

Szczególnie wyróżniające się wnętrza to: zalew Tatar w Rawie Mazowieckiej, rejon zespołu dworsko – parkowego w Dolecku, otoczenie młyna w Suliszewie, zakole w Rudzie z wysoką piaszczystą skarpą zw. Oberwanką, zalew Joachimów – Ziemiary oraz sztuczny wodospad i rejon młyna w Kęszycach. Ze względu na brzegi porośnięte zwartą roślinnością, miejscami urządzonymi jest ona trudno dostępna.

Słudwia

Stanowi prawy dopływ Bzury i jest przekształcona podobnie jak Ochnia. Występują tu znaczące elementy kulturowe: założenie dworsko – parkowe w Poborzu i założenie zamkowe w Oporowie wraz z przyległymi stawami, które podnoszą walory krajobrazowe doliny Słudwi.

Na wysokości Złakowa Kościelnego atrakcyjne są dalekie widoki; rzeka okresowo na tym odcinku wylewa, tworząc rozległe rozlewiska.

Kościół w Złakowie stanowi znaczący wyróżnik krajobrazu na obszarze doliny.

Widawka

Rzeka stanowi prawy dopływ Warty. Od źródeł w południowej części województwa do Bełchatowa i na terenach KWB Bełchatów jest uregulowana. Na rzece wybudowano zalewy zaporowe w Słoku i Wawrzковиźnie. W Smugach znajduje się znacznej wielkości zespół stawów hodowlanych. Na odcinku od Smug do ujścia do Warty rzeka zachowała w większości naturalny charakter, szczególnie pod Szczercowem koryto meandruje. W Szczercowie również znajduje się niewielki zalew.

Dolina Widawki jest najatrakcyjniejsza na obszarze Parku Krajobrazowego Międzyrzecza Warty i Widawki.

Wolbórka

Wolbórka jest lewym dopływem Pilicy. Rzeka bierze swój początek w okolicy Tuszyna i początkowo płynie przez tereny leśne, a następnie szeroką doliną wśród łąk. Jej koryto jest w znacznym stopniu przekształcone, a dolina meliorowana. Wolbórka aż do ujścia płynie wśród prawie bezdrzewnego krajobrazu. Rzeka tworzy szeroką, bagnistą dolinę w Wolborzu, gdzie widoczny jest także zespół dworsko - parkowy w Bogusławicach i kaplica św. Rocha malowniczo położona nad samą rzeką. Dolina rzeki zwęża się dopiero pod Tomaszowem Mazowieckim, gdzie na niewielkim fragmencie zachowała ona swoje naturalne koryto i nadbrzeżne zadrzewienia. Poniżej Tomaszowa rzeka wpada do Pilicy.

5.4. OCENA TRAS PRZEJAZDU PO DROGACH KRAJOWYCH

W ramach niniejszego opracowania przeanalizowano odcinki dróg krajowych nr 1, 12, 14, 42, 43, 45, 48, 60, 70, 71, 72, 74, 83, 91, 92 oraz A1, A2, S8 i S14 przebiegające przez teren województwa łódzkiego w jego granicach administracyjnych. Ogółem zinwentaryzowano 110 atrakcyjnych odcinków dróg, z czego 102 odcinki przypadają na wyżej wymienione drogi krajowe, zaś pozostałe 8 odcinków stanowią drogi wojewódzkie i lokalne, zaproponowane dodatkowo ze względu na ich wysokie walory widokowe i krajobrazowe.

Ogólnie, należy zauważyć, że drogi krajowe są w średnim stopniu reprezentatywne dla krajobrazu województwa łódzkiego. Stanowią one bowiem ciągi komunikacyjne w skali kraju, których podstawową funkcją jest zapewnienie sprawnego transportu na duże odległości, przy dużych prędkościach ruchu. Jedynie trzy drogi: DK 14, 71 i S14 przebiegają wyłącznie na terenie województwa łódzkiego.

Przebieg dróg krajowych tylko na krótkich odcinkach pokrywa się z obszarami atrakcyjnymi w województwie, przecinając niektóre tereny chronione przyrodniczo lub cenne kulturowo. Jest to zresztą uzasadnione, ponieważ drogi tej rangi wywierają znaczną presję środowiskową i przestrzenną na otoczenie, a ich prowadzenie przez obszary cenne zagraża bezpośrednio tym obszarom, prowadząc do wzrostu ilości barier ekologicznych w krajobrazie oraz fragmentacji ekosystemów, a także potencjalnej degradacji walorów kulturowych.

Drogi krajowe na terenie województwa mają zróżnicowaną charakterystykę i przekroje, od autostrad i dróg ekspresowych dwu – jednojezdniowych, po zwykłe drogi krajowe dwu- i jednojezdniowe. O ile te pierwsze z reguły omijają tereny zabudowane i są prowadzone w otwartym krajobrazie, o tyle te ostatnie często przebiegają bezpośrednio przez miasta i wsie, wywierając znaczącą presję na te miejscowości spowodowaną hałasem komunikacyjnym⁷ i zanieczyszczeniem powietrza. Wzdłuż dróg krajowych w mniejszych miastach i miejscowościach, a także poza nimi, najczęściej dochodzi też do niekontrolowanego rozwoju zabudowy usługowej i produkcyjno – magazynowej o zróżnicowanych, nieskoordynowanych formach, gabarytach i kolorystyce, czego najbardziej jaskrawym przykładem jest Nowosolna na DK 72. Do tych czynników dochodzi częste przeciążenie krajobrazu przydrożnego reklamami, co znacząco degraduje walory przestrzenne i architektoniczno – urbanistyczne poszczególnych mijanych na drodze miejscowości.

⁷ Problem hałasu związanego z dużym natężeniem ruchu ciężarowego występuje szczególnie na drodze nr 48 biegnącej przez Spałę, Teofilów i Inowódz. Spała ze względu na przebieg drogi krajowej przez centrum tej letniskowo – rekreacyjnej miejscowości traci bardzo wiele swoich walorów. Jest to sytuacja konfliktowa zdecydowanie wyróżniająca się w województwie.

Wywołuje to negatywne wrażenia wizualne i estetyczne, powodując też, że spoza rozciągniętej wzdłuż drogi zabudowy często trudno dostrzec otaczający otwarty krajobraz.

Odcinki atrakcyjne poszczególnych dróg mają zatem charakter przed wszystkim wglądów o różnej długości w otoczenie tam, gdzie nie występuje zabudowa przydrożna. Dotyczy to w zasadzie wszystkich dróg o dwucyfrowej numeracji. O atrakcyjności poszczególnych odcinków tych dróg decydują czynniki takie jak: zróżnicowane ukształtowanie terenu, występowanie szerokich i dalekich otwarć widokowych na harmonijne krajobrazy rolnicze, dolin rzecznych i zbiorników wodnych, kompleksów leśnych, układów alejowych oraz czytelnych, pozytywnych dominant, takich jak wieże kościelne lub rzadziej – zamkowe oraz najczęściej zalesione wzniesienia. Jako przykłady odcinków wyróżniających się w skali województwa wymienić można np. DK 12 Rękoraj – Srock i Mniszków, DK 14 w okolicy Starego Imielnika na zjeździe ze wzniesienia, DK 42 za Działoszynem - w okolicy Trębaczewa na zjeździe ze wzniesienia, a także w okolicy Jaskółek i Przedborza, DK 45 w okolicy Nietuszyny i Ostrówka oraz Grębnia, DK 48 w rejonie Lasów Spalskich i Teofilowa nad Pilicą, gdzie rzeka dochodzi niemal do drogi, DK 60 w rejonie Sójek i Witoni (widok na zamek i kościoły w Łęczycy), DK 70 od A2 do Arkadii, DK 72 za Uniejowem na południe i w rejonie Rezerwatu Napoleonów, DK 74 w rejonie wsi Radomina (bardzo szerokie i dalekie widoki), DK 83 w rejonie Jeziorska i Tądowa Górnego (droga pokonuje znaczące wzniesienie) oraz Baszkowa, DK 91 przed Łęczycą na terenie Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej (widok na Tum i Łęczycę) oraz przed Kamieńskim (panorama miasta wraz z Górą Kamieńską) i w rejonie doliny Warty aż do granicy województwa, DK 92 w rejonie Szubina oraz między Bąkowem Górnym i Zdunami, w Maurzycach (most stalowy) oraz od Łowicza do granicy województwa.

Natomiast w przypadku dróg ekspresowych i autostrad duże znaczenie zyskuje możliwość postrzegania krajobrazu tam, gdzie nie występują ekrany przeciwhałasowe. Są one niezbędne ze względów ochrony środowiska akustycznego, jednak znacząco ograniczają możliwość percepcji otoczenia przez obserwatora.

Zdecydowanie najbardziej atrakcyjną drogą z tej kategorii w województwie jest droga ekspresowa S8 niemal na całym jej przebiegu, z niewielkimi wyjątkami. Od granicy z

województwem mazowieckim występują zwarte kompleksy leśne; dalej w rejonie Babska ukształtowanie terenu jest zróżnicowane, droga pokonuje liczne wzniesienia, skąd otwierają się szerokie widoki na otoczenie. W krajobrazie występują czytelne dominanty (wieże kościelne w Krzemienicach, Czerniewicach, Lubochni – ta ostatnia niestety w dysharmonijnym otoczeniu). Dalej atrakcyjne krajobrazowo są lasy przed Tomaszowem Mazowieckim, a za nim pozytywne dominanty – wieże kościelne w Chorzęcinie i Wolborzu. Od autostrady A1 do zachodniej granicy województwa droga ma urozmaicony przebieg, biegnie przez tereny o zróżnicowanym ukształtowaniu, często łagodnie zmienia kierunek, dzięki czemu występują liczne otwarcia widokowe na harmonijne tereny rolnicze. Droga przecina też liczne kompleksy leśne i doliny. Ponadto widoczne są czytelne panoramy miast i mniejszych miejscowości: Łodzi, Sieradza, Żłoczewa, Sokolnik, Wieruszowa, a także dominanty w postaci wież kościelnych (Żłoczew, Lututów i inne małe wsie). Najbardziej spektakularne otwarcie widokowe występuje przed Sieradzem, gdzie widoczna jest nie tylko cała panorama miasta, ale i szeroki krajobraz wokół; poniżej droga przecina dolinę Warty.

Fot. 10. Szerokie i dalekie otwarcie widokowe na zjeździe ze wzniesienia na drodze krajowej S8 przed Sieradzem. Gdyby nie fakt, że nie wolno się tu zatrzymywać, miejsce to stanowiłoby doskonały punkt widokowy reprezentatywny dla województwa.

Droga S8 nie jest też znacząco przeładowana reklamami, a ekrany nie stanowią szczególnej przeszkody w obserwacji krajobrazu.

Natomiast drogi nr 1, A1, A2 i S14 są atrakcyjne jedynie na krótkich odcinkach, których jest łącznie 18. Autostrady A1 i A2 w znaczącym stopniu przeładowane ekranami i reklamami oraz elementami infrastruktury drogowej w obu kierunkach przejazdu i nie mogą być w całości uznane za atrakcyjne. Są one atrakcyjne tam, gdzie przebiegają przez zwarte kompleksy leśne (np. na granicy z woj. mazowieckim i w Bolimowskim PK), gdzie występują czytelne dominanty w postaci wież kościelnych (Parzęczew, Srock), oraz doliny rzeczne (Ner, Pisia). Natomiast

bardzo atrakcyjna dolina Bzury nie jest widoczna z autostrady A1 ze względu na całkowite przesłonięcie ekranami. Droga nr 1 jest atrakcyjna tam, gdzie przebiega w rejonie znacznych dominant krajobrazowych, takich jak dolina Warty i Góra Kamieńska. Droga S14 jest to obwodnica Pabianic, atrakcyjna ze względu na obecność wyraźnych dominant jak wieże kościelne i elewatory zbożowe (obecnie nieużytkowane), aczkolwiek zabudowa przedmieść Pabianic widoczna przy drodze jest częściowo dysharmonijna.

Ze wskazań dodatkowych należy szczególnie wyróżnić drogę wojewódzką nr 742, która w gminach Ręčno i Przedbórz stanowi bardzo atrakcyjny krajobrazowo ciąg widokowy. Rozciągają się stąd szerokie i dalekie widoki na Pasma Przedborsko – Małogoskie i Przedbórz oraz okoliczne wsie, a także dolinę Pilicy. Ponadto ważną w skali województwa ośią widokową jest droga wojewódzka nr 703 od Chruślina w stronę Łowicza, gdzie na prostym odcinku niemal 10 km pomiędzy lasami widoczna jest bazylika w Łowiczu.

Wyróżniono tylko nieliczne fragmenty dróg wojewódzkich i lokalnych ze względu na fakt, że nie były one przedmiotem niniejszego opracowania. Jednak zasadnicze spostrzeżenie z prac terenowych jest takie, że to właśnie drogi wojewódzkie, a nawet niekiedy lokalne są najbardziej reprezentatywne dla krajobrazu ziemi łódzkiej, przechodząc przez lub obok licznych terenów cennych przyrodniczo i kulturowo. Nie występuje też na nich aż tak duże natężenie ruchu, jak na drogach krajowych, ani krajobraz przydrożny nie jest jeszcze tak zdewastowany, co pozwala w niezakłócony sposób obserwować otoczenie. Nimi też najczęściej poruszano się najczęściej w celu wykonania dokumentacji fotograficznej rzek, jednostek osadniczych i punktów widokowych, składającej się na niniejsze opracowanie.

Dodatkowym, bardzo istotnym w ocenie autorów niniejszego opracowania walorem dróg województwa łódzkiego są liczne układy alejowe. Niekiedy mają one wielkoskalowy charakter (np. aleje przy DW 703 pod Łęczycą i drodze lokalnej z Mierczyna do Tumu widoczne z punktu widokowego nr 93, aleja przy drodze lokalnej w Niechmirowie widoczna z punktu widokowego nr 5), co jest zdecydowanym wyróżnikiem w krajobrazie województwa. Występują one na wielu odcinkach przy jednojezdniowych drogach krajowych, a także przy

większości dróg wojewódzkich i licznych drogach lokalnych. Często są to aleje złożone z cennego starodrzewu, warte ochrony i pielęgnacji w celu utrzymania dla przyszłych pokoleń.

Fot. 11-18. Wybrane przykłady alej przydrożnych w woj. łódzkim (od góry od lewej): DW 479 za Rossoszą, DW 479 przed zbiegiem z DW 473, DK 83 k. Ostrowa Warckiego, droga lokalna k. Dąbrowic, DK 83 i droga lokalna k. Baszkowa, DK 60 k. Witoni, DK 92 za Łowiczem.

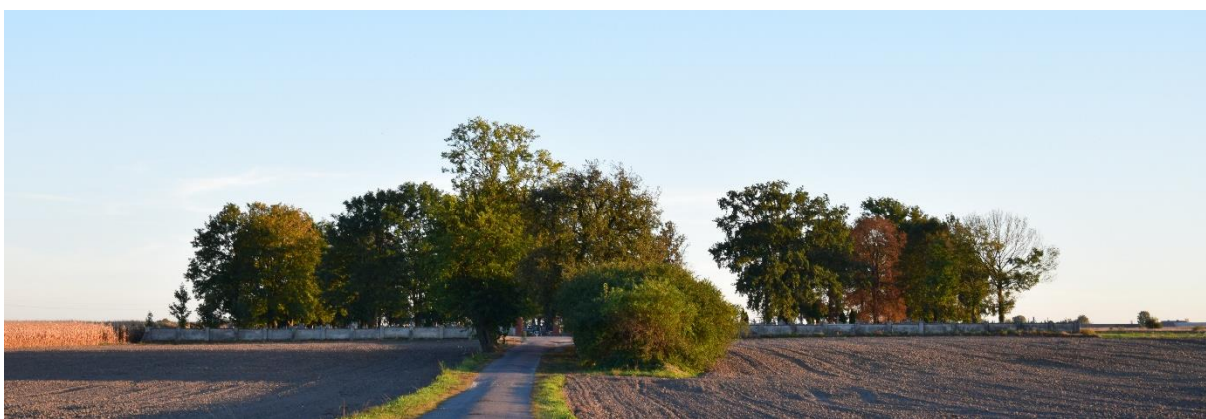
5.5. OCENA ELEMENTÓW DODATKOWYCH

W ramach inwentaryzacji terenów chronionych lub wskazanych do objęcia ochroną, a nie pokrywających się z zasięgami badań dla historycznych jednostek osadniczych, punktów widokowych i rzek opracowano dokumentację dla:

- planowanego Łowickiego Parku Kulturowego;
- Parku Kulturowego Pole Bitwy nad Rawką;
- Rezerwatów - Polan w Puszczy Bolimowskiej;
- Obszarów Chronionego Krajobrazu: Tuszyńsko – Dłutowskiego, Puczniewsko – Grotnickiego, Doliny Neru i Białaczowskiego;
- proponowanego obszaru cennego kulturowo do wzmocnienia ochrony obszarowej pod nazwą „Układ przestrzenny Pabianic z obiektami przemysłowymi i relikami miasta historycznego”.

Łowicki Park Kulturowy planowany jest nie w formie obszarowej, a w formie ochrony kilkudziesięciu niepowiązanych ze sobą obiektów, rozmieszczonych w różnych miejscowościach. Przeanalizowano w terenie i udokumentowano zarówno ich obecny stan, jak i ekspozycję w krajobrazie. Opracowano również tabelę inwentaryzacyjną z opisem istniejących wyróżników krajobrazu i uwagami ich stanu. Stan tych obiektów i ich ekspozycja są bardzo zróżnicowane. Nieczytelne w krajobrazie i fizycznie nieistniejące są przede wszystkim dawne cmentarze wyznań innych niż rzymsko – katolickie (np. cm. żydowskie w Bielawach i Kiernozi, cm. mariawicki w Nowych Zdunach). Dwa z tych obiektów (Bielawy, Nowe Zduny) położone są pomiędzy współczesną zabudową i z tego powodu nie są czytelne w krajobrazie, a w ich miejscach znajdują się kępy młodych zadrzewień. W Bielawach teren jest ponadto całkowicie przekształcony w wyniku robót ziemnych. Dawny cmentarz żydowski w Kiernozi jest obecnie częścią lasu. Również dawny cmentarz wojenny i choleryczny w Chruślinie nie istnieje, zachowała się tylko kępa zadrzewień; rzeźba terenu jest tam również przekształcona.

Czytelność w krajobrazie zachowują natomiast obecnie użytkowane cmentarze rzymsko – katolickie oraz cmentarze wojenne stanowiące miejsca pamięci. Czytelność ta jednak występuje na ogół z bliskiej odległości, ponieważ zwykle są one zlokalizowane blisko zabudowy lub pomiędzy nią (np. cm. katolicki w Kiernozi, Złakowie Kościelnym, Starym Waliszewie, cm. wojenny w Kiernozi znajdujący się we wsi); poza obszarem zwartej zabudowy wsi, wśród pól znajduje się cmentarz w Chruślinie i ten obiekt ze względu na wysoki starodrzew i prowadzącą do niego aleję jest dobrze czytelny w krajobrazie.

Fot. 19. Cmentarz rzymsko – katolicki w Chruślinie z prowadzącą do niego aleją.

Ogólnie, występowanie starodrzewu i innych wysokich elementów (np. wież kościelnych) warunkuje czytelność poszczególnych obiektów w zwykle płaskim krajobrazie ziemi łowickiej. Dotyczy to zarówno zespołów dworsko – parkowych, jak i kościołów. Zespoły dworsko – parkowe są dobrze widoczne już z daleka, gdyż wśród pól masywy starych, wysokich drzew przyciągają uwagę obserwatora. Stan zachowania samych dworów i układów parkowych jest zróżnicowany – od bardzo dobrego i dobrego (np. Walewice, Łazin, Borów z pięknie eksponowanym w krajobrazie zespołem stawów, Sobota z parkiem nad Bzurą, Czerniew, Psary) przez średni (Piaski Bankowe, Borówek – znacząco przebudowany, Bogoria - starodrzew zachowany, budynki w trakcie robót budowlanych) po zły (Brzozów – dwór jest opuszczony, popada w ruinę, a park zarasta). Należy tu podkreślić, że obecnie większość z analizowanych obiektów znajduje się w rękach prywatnych, dzięki czemu są one zachowane w dobrym stanie.

Fot. 20. Zespół dworsko – parkowy w Łazinie znajdujący się w bardzo dobrym stanie zachowania.

Kościóły - jeżeli brak odpowiedniego przedpola widoku lub nie mają wysokich wież, z daleka są zauważalne w krajobrazie podobnie jak dwory - dzięki otaczającym je zadrzewieniom (np. Oszkowice, Stary Waliszew w widoku zza cmentarza). Dobrze czytelnymi, niskimi kościołami są wyeksponowane obiekty w Chruślinie i Bielawach oraz Starym Waliszewie (od strony doliny rzeki Mrogi) i Sobocie (od strony drogi, cmentarza i rynku), natomiast najlepiej widoczne z dużych odległości są wysokie wieże kościelne (Złaków Kościelny, Bąków Górny). Kościół z wysoką wieżą znajdujący się w nieodległych od Bąkowa Zdunach widoczny jest nawet w Chruślinie (odl. ok. 10 km).

Fot. 21. Kościół w Sobocie eksponowany na zakręcie drogi do wsi.

Niezależnie od stanu zachowania poszczególnych obiektów, teren, na którym wyznaczono obiekty do objęcia ochroną w ramach Łowickiego Parku Kulturowego prezentuje wysokie walory widokowo – kompozycyjne i jako taki w pełni zasługuje na objęcie krajobrazem priorytetowym. Z terenu planowanego ŁPK analizami objęto Chruślin oraz Bąków Górny i Dolny jako miejscowości dodatkowe.

Park Kulturowy Pole Bitwy nad Rawką reprezentuje harmonijny krajobraz rolniczy pól i łąk położonych w dolinie rzeki. Tutaj uwagę zwraca zanikanie tradycyjnych upraw na rzecz obcej w rodzimym krajobrazie kukurydzy, jednak jest tu ono znacznie mniej nasilone niż w całym województwie, gdzie kukurydza uprawiana jest bardzo powszechnie. Są to tereny, które należy chronić przed zabudową.

Polany w Puszczy Bolimowskiej stanowią rezerваты przyrody. Są to cenne przyrodniczo śródleśne łąki, na Polanie Siwica występują też niewielkie zbiorniki wodne w miejscach po wydobywanym niegdyś torfie. Jest to teren bardzo wartościowy krajobrazowo.

Powyżej opisanych elementów nie analizowano, gdyż mimo swojej atrakcyjności, nie posiadają one istotnych wyróżników krajobrazu.

Kolejną grupą obiektów są istniejące i proponowane obszary chronionego krajobrazu.

OCHK Tuszyńsko – Dłutowski reprezentuje harmonijny, otwarty krajobraz rolniczy. Wyróżnić tu należy okolice Piętkowa z polami otoczonymi lasami oraz malownicze pola i łąki za Piętkowem w stronę Redocina podzielone licznymi zadrzewieniami, a także okolice Dłutowa z doliną Dłutówki przecinającą wieś. Wokół Dłutowa również zwracają uwagę znaczne powierzchnie upraw kukurydzy. Tereny te są interesujące krajobrazowo, aczkolwiek brakuje im istotnych wyróżników i dlatego nie były analizowane.

Fot. 22. Harmonijny krajobraz rolniczy w rejonie Piętkowa.

OCHK Puczniewsko – Grotnicki obejmuje okolice Bełdowa, Sarnowa i Jastrzębca. Istotnym elementem jest tu zespół stawów w Bełdowie, który jednak jest mało czytelny w krajobrazie z większej odległości ze względu na wysokie szuwary. Część stawów jest w trakcie pogłębiania i przebudowy, a ich układ jest najlepiej widoczny jest bezpośrednio z grobli. Wyróżnik krajobrazu stanowi kościół w Bełdowie widoczny z drogi lokalnej i stawów oraz dwór (obecnie w ruinie, niedostępny). W rejonie Dzierżanowa wyróżnia się wysoka aleja wzdłuż drogi polnej i ta okolica wraz z Malanowem i Orzechowem reprezentuje harmonijny krajobraz rolniczy. W Sarnowie również znajdują się stawy za wsią dobrze widoczne z lokalnej drogi, jednak sama zabudowa wsi jest dysharmonijna. Panoramę Sarnowa przeanalizowano w ramach dodatkowych jednostek osadniczych.

OCHK Doliny Neru jest zróżnicowanym terenem, w którym wyróżnia się dolina Pisi z malowniczymi łąkami i zadrzewieniami, czytelna np. w okolicy Kwiatkowic. Bez wątpienia najcenniejszym zespołem na tym terenie jest założenie parkowo - pałacowe w Piorunowie wraz ze stawami, które objęto analizą. Na pozostałych terenach rolniczych, szczególnie w rejonie Wysieradza, Huty Janowskiej i Włodzimierzyka zauważalna jest nowa zabudowa jednorodzinna typu miejskiego wkraczająca na pola. Teren ten zagrożony jest stopniową suburbanizacją.

Fot. 23. Nowa zabudowa typu miejskiego (dom widoczny z lewej) wkraczająca na pola we wsi Włodzimierz.

Na terenie Białaczowskiego OCHK istotnym wyróżnikiem krajobrazu jest zaporowy zbiornik wodny na rz. Węglance we wsi Miedzna Murowana. Rzeka poniżej zbiornika jest uregulowana, a jego otoczenie jest w trakcie zagospodarowywania dla celów rekreacyjnych. Docelowo zbiornik będzie stanowił wartościowy element przyrodniczo-krajobrazowy i widokowy. Przez OCHK Białaczowski biegnie też rzeka Drzewiczka, która została udokumentowana i przeanalizowana w ramach wnętrz dolin rzecznych. Zbiornika na rz. Węglance nie analizowano, gdyż teren wokół niego znajduje się w trakcie przebudowy. Jest to teren warty przeanalizowania w przyszłości.

Dokumentację układu przestrzennego Pabianic dołączono natomiast jako zdjęcia dodatkowe do jednostki osadniczej; analiza wnętrz urbanistycznych i architektury nie była bowiem przedmiotem niniejszego opracowania.

5.6. POTENCJALNE KRAJOBRAZY PRIORYTETOWE

Wśród 55 obszarów wskazanych jako potencjalnie mogące stanowić krajobrazy priorytetowe dominują wnętrza dolin rzecznych, jako najbardziej wartościowe i harmonijne. Wnętrz dolinnych jest ogółem 45 i mają one różne wielkości oraz zasięgi – od lokalnych do regionalnych. Najbardziej reprezentatywnym obszarem w skali regionu jest tu Pradolina Warszawsko – Berlińska z rzekami Bzurą i Nerem oraz całym systemem wodnym tego terenu. Wyznaczono też mniejsze wnętrza na rz. Pilicy (np. Pukarzów, okolice Przedborza i Bąkowej Góry, Szarbsko – Trzy Morgi, Sulejów – Podklasztorze i rejon ujścia rzeki do Zalewu Sulejowskiego, Inowódz) oraz rz. Warcie (w rejonie Łuku Warty: Lisowice, Kapituła i Sęsów, Kępownizna, Kamion, a także Konopnica z młynem). Z mniejszych rzek wyznaczono pojedyncze tereny priorytetowe na Mrodze, Nerze (np. w rejonie Kazimierza i Lutomierska oraz Góry Bałdrzychowskiej), u ujścia Niecieczy do Widawki, na Ochni, Oleśnicy, Prośnie (w rejonie Bolesławca i w Wieruszowie), Rawce (w rejonie Oberwanki i Suliszewa) oraz na Słudwi (m.in. w Oporowie).

Zestaw ten uzupełniono obszarami wyznaczonymi na podstawie zasięgów pozytywnie ocenionych i istotnych dla województwa punktów widokowych, a także wynikami analiz z terenów dodatkowych. Są to obszary obejmujące rejon Wielgomłynów, Przedborza, Góry

Chełmo i Bąkowej Góry, wzniesień w rejonie Wielkiego Łuku Warty, rejon Bolesławca, Uniejowa ze Spycimierzem, Łęczycy, rejon Strońska i Belenia (dolina Warty), a także rejon miasta Łodzi, Spały, Łowickiego Parku Kulturowego w gminach Bielawy, Zduny i Kiernozia oraz Bolimowskiego Parku Krajobrazowego z doliną rzeki Rawki, Arkadią i Nieborowem.

W tym miejscu trzeba podkreślić, że mimo, iż w/w obszary mają charakter unikatowy w skali województwa, i są objęte różnymi formami ochrony, to niektóre z nich zawierają znaczne elementy dysharmonijne i konfliktowe wymagające interwencji. Są to: wnętrze na rz. Prośnie przy młynie w Wieruszowie, Uniejów, Sulejów oraz Spała. W przypadku nieusunięcia występujących tam konfliktów, nie będą one mogły stanowić krajobrazów priorytetowych.

6. ZMIANY W STOSUNKU DO OPRACOWAŃ WZORCOWYCH I WNIOSKI KOŃCOWE

Niniejsze opracowanie zostało przygotowane na podstawie projektu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie sporządzenia audytów krajobrazowych oraz materiałów znajdujących się w opracowaniu „Sporządzenie audytu krajobrazowego – testowanie metodyki identyfikacji i oceny krajobrazu” autorstwa U. Mygi – Piątek z zespołem. Należy tu podkreślić, że rozporządzenie wciąż nie jest dokumentem obowiązującym; ponadto zakres niniejszego opracowania nie jest szczegółowo opisany w rozporządzeniu, zaś w ramach testowania metodyki identyfikacji i oceny krajobrazu przykładowe karty inwentaryzacji krajobrazowej zostały wykonane w ramach prac dodatkowych. W zaistniałej sytuacji, niniejsze opracowanie może być traktowane również jako przyczynek do wyciągnięcia wniosków, wynikających z zastosowania wyżej wymienionych dokumentów w praktyce.

W pierwszej kolejności, karty wzorcowe są mocno zróżnicowane w zakresie stosowanej grafiki (analizy wykonywane na kolorowych zdjęciach lub uproszczonych czarno - białych szkicach) i używanych oznaczeń opisowych i symbolicznych, które obniżają czytelność schematów (konieczne są dodatkowe legendy, ponadto rysunki są przeładowane opisami). Dlatego w niniejszym opracowaniu przyjęto opracowanie na zdjęciach jako bardziej miarodajnych (szkic zawsze jest obarczony subiektywnym spojrzeniem autora). Zrezygnowano też z wprowadzania dodatkowych oznaczeń symbolicznych lub opisowych na analizach. Same oznaczenia graficzne (kolorystyczne) zapewniają zdaniem autorów lepszą czytelność analiz, niż

w przypadku przeładowania ich odnośnikami i licznymi opisami lub symbolami wymagającymi dodatkowych wyjaśnień, poza prostym odniesieniem do zastosowanych kolorów.

Umieszczone na początku wzorcowych kart mapki nie pozwalają szybko zorientować się, gdzie jest położony analizowany element (brak odniesienia do granic województwa, powiatu lub gminy, lub przynajmniej większego miasta). Dlatego wykonano mapki pokazujące miejsca wykonania zdjęć na tle województwa, granic gmin oraz w odniesieniu do położenia Łodzi.

Kolejno, na mapkach ze wzorca przedstawione są elementy, które nie są dalej analizowane (np. różne osie widokowe na jednostkę osadniczą). Elementów nie analizowanych zatem nie uwzględniano. Brak natomiast zasięgu widoku, dlatego opracowano te zasięgi i zaznaczono główne dominanty z ich waloryzacją.

We wzorcach wyróżniono osiem planów widoku, co przypuszczalnie jest możliwe do wykonania w terenach górzystych i wzgórzowych, na których testowano metodykę, ale utrudnione na terenach płaskich. Ponadto możliwość identyfikacji planów na zdjęciu jest w znacznym stopniu uzależniona od warunków atmosferycznych w momencie wykonania zdjęcia, w tym natężenia oświetlenia, kąta padania promieni słonecznych i wilgotności powietrza wpływającej na zasięg widoczności. W różnych warunkach postrzeganie poszczególnych planów może być bowiem różne. W rozporządzeniu ani opracowaniach pomocniczych nie podano jednoznacznych kryteriów wizualnych, pozwalających w tak szczegółowy sposób wydzielić poszczególne plany na zdjęciu (w oderwaniu od analizy jednostek krajobrazowych na mapie). Dlatego w niniejszym opracowaniu rozróżnienie planów oparto o cztery konkretne i łatwe do zweryfikowania poziomy szczegółowości, takie jak możliwość dostrzeżenia gołym okiem detali obiektów, pojedynczych obiektów, zespołów obiektów i tła.

W kartach nazewnictwo elementów często stosowane jest wymiennie w zakresie elementów, które nie są tożsame, np. określenie „linie prowadzące wzrok” jest używane zamiennie z „osiami kompozycyjnymi”. Oczywiście może zachodzić taka sytuacja, że oś

kompozycyjna prowadzi wzrok obserwatora, ale nie występuje ona w analizowanych ujęciach. Dlatego w opracowanych kartach ujednolicono stosowane nazewnictwo.

W przedstawionych wzorach waloryzacja widoku nie została wykonana dla całych panoram, tylko dla wybranych elementów, które nie są tożsame z elementami wnętrza lub kompozycji; lub w różnych przykładach są one różnie traktowane; nie określono też kryteriów wyboru tych elementów. Z tego powodu w niniejszej dokumentacji opracowano waloryzację całych widoków pokazanych na zdjęciach.

Ponadto trzeba zauważyć, że skład kart wzorcowych został wykonany w oprogramowaniu biurowym, które do tego celu nie służy, co dodatkowo obniża spójność i czytelność dokumentacji rozrzuconej w częściach na różnych kartkach A4. W związku z powyższym wzorcowe karty mogą być traktowane pod względem graficznym raczej jako przykłady robocze, a nie dokument, który wnosi obowiązujący standard opracowania. Rekomenduje się, aby do finalnej wersji rozporządzenia dołączyć profesjonalnie pod względem graficznym przygotowane wzory kart, co zdecydowanie ułatwi wykonywanie kolejnych opracowań.

W opracowaniu „Sporządzenie audytu krajobrazowego – testowanie metodyki identyfikacji i oceny krajobrazu” analizowano też pracochłonność wykonania audytu krajobrazowego. W tym miejscu należy zauważyć, że na wykonanie takiego opracowanie jak niniejsze, potrzeba przynajmniej pół roku i pracy kilkunastu osób, co wiąże się z określonymi kosztami. Czas opracowania będzie też uzależniony od regionu i zakresu analiz; na terenie płaskim będzie on krótszy, niż na terenie o znacznie zróżnicowanym ukształtowaniu, gdzie wiąże się to z większą pracochłonnością prac terenowych i analiz kameralnych. Aby zdjęcia dostarczyły spójnego i porównywalnego materiału do analiz, powinny być wykonywane w sezonie wegetacyjnym, a więc właściwym terminem opracowania jest okres od późnej wiosny do wczesnej jesieni. Najlepiej byłoby jednak dysponować kompletem zdjęć zarówno z sezonu wegetacyjnego jak i okresu bezlistnego, co oczywiście wydłużyłoby termin opracowania. Jeżeli jednak audyt ma być wykonywany raz na 20 lat, to warto dysponować tak pogłębioną dokumentacją i analizą stanu krajobrazu.

W zakresie zagrożeń wymienionych w projekcie rozporządzenia również potrzebne będą uzupełnienia, ponieważ istniejący opis zagrożeń nie do końca odpowiada realnym problemom, jakie występują w terenie. W projekcie przepisów niektóre zagadnienia ujęte są bardzo szczegółowo, np.:

B.1.2. Degradująca styl krajobrazu adaptacja lub modernizacja układów osadniczych wiejskich i miejskich w tym osiedli robotniczych tzw. patronackich;

B.2.2. Wprowadzanie do harmonijnych zespołów architektoniczno-krajobrazowych materiałów i obiektów degradujących wyraz stylistyczny i funkcjonalność całego zespołu.

Rzadko jednak dochodzi do modernizacji całych układów osadniczych, chyba, że jest to szeroko zakrojony proces rewitalizacji – te jednak są prowadzone na ogół w sposób zaplanowany i podnoszą walory wizualne i funkcjonalne poszczególnych zespołów (np. osiedli patronackich, które jednak nie występują zbyt często). Rzadko też nowe elementy powodują degradację od razu całego zespołu czy układu. Najczęściej dzieje się to stopniowo, a dopiero suma wprowadzanych dysharmonijnych elementów i zaniedbań w dłuższym czasie prowadzi do jego całkowitej degradacji (np. Nowosolna).

Natomiast mało miejsca poświęcono zagrożeniom występującym w Polsce powszechnie, które określono jednym zdaniem:

C.1.1. Chaos przestrzenny i stylistyczny form zagospodarowania terenu.

Ponieważ jest to najpowszechniej występujące zagrożenie, należałoby je bardziej dokładnie określić – w innym przypadku będzie trudno mu zapobiec. Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, że w zakresie architektury dotyczy ono braku cech wspólnych poszczególnych obiektów występujących w widoku, takich jak forma, gabaryty, kolorystyka, materiały, a także kształt i kolor pokryć dachowych oraz różnego usytuowania obiektów względem linii zabudowy (lub braku tej linii). W zakresie architektury krajobrazu dotyczy ono także stosowanych materiałów, doboru gatunkowej roślinności i jej kompozycji. W obu zakresach chaos wprowadzają też obiekty i elementy nie powiązane z kontekstem miejsca, co mieści się w bardzo często występującym zagrożeniu B.2.3. *Zanik cech architektury regionalnej, unifikację materiałów i form architektury wiejskiej i miejskiej oraz jej*

bezpośredniego kontekstu krajobrazowego (ogrodzenia, podjazdy, zieleń) należy tutaj uznać za jedno z dominujących zagrożeń w skali województwa, związane z szerszym problemem suburbanizacji. Inne dominujące zagrożenia to: C.1.2. Niszczenie cennych wartości historycznych, fizjonomicznych, przyrodniczych i architektonicznych przypadkową i nieestetyczną zabudową i infrastrukturą oraz C.1.3. lokalizacja dominujących w krajobrazie obiektów wysokościowych i obszarowych.

Do zagadnień z zakresu architektury proponuje się też dodać zagrożenie takie jak:

B.2.4. Brak dbałości o stan obiektów prowadzący do ich dewastacji.

Jest to problem występujący na razie w niewielkiej skali, ale czytelny i potencjalnie mogący występować coraz częściej wraz z wyludnianiem się - szczególnie w przypadku mniejszych jednostek osadniczych.

Ponadto, proponuje się dodać:

C.1.5. Niekontrolowany rozwój zabudowy lotniskowej, przeciążenie ruchem turystycznym bezpośredniej strefy brzegowej rzek, zbiorników wodnych.

Jest to problem występujący coraz częściej, wraz z rozwojem turystyki.

W zakresie obszarów rolniczych w projekcie rozporządzenia wymieniono zagrożenie:

B.3.2. Zanikanie charakterystycznego przestrzennego układu pól, zadrzewień oraz miedz, w postaci szachownicy pól, układu łąkowego, niwowego itp., stanowiącego wyróżnik regionu.

Bez głębszej analizy historycznej i szerszych badań na materiałach mapowych, na podstawie samych tylko zdjęć obejmujących wycinki krajobrazu np. jednostki osadnicze trudno jednak ocenić, czy dawne podziały zanikają, lub w jakim stopniu są one zgodne z tymi stanowiącymi wyróżniki regionu. Znacznie częściej występują za to zagrożenia, które proponuje się dodać:

B.3.3. Zarzucenie gospodarki rolnej powodujące m.in. zarastanie przedpola widoku;

B.3.4. Zaprzestanie utrzymywania łąk i pastwisk ekstensywnych o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

Problemy te, dotyczące przede wszystkim spontanicznego zarastania opuszczonych terenów występują zarówno w sąsiedztwie jednostek osadniczych, jak i w dolinach rzecznych. Są one związane z wkraczaniem gatunków inwazyjnych, takich jak np. nawłóć, klon jesionolistny, czy kolczurka klapowana nad rzekami. *Wkraczanie gatunków inwazyjnych* jest poważnym zagrożeniem dla rodzimego krajobrazu i środowiska przyrodniczego, w tym jego bioróżnorodności, dlatego również takie zagrożenie należałoby dodać do sekcji A.2. *Ekosystemy i ich zespoły*. Zagrożenia związane z zarastaniem występują bowiem znacznie częściej i są znacznie większym problemem niż samo zagadnienie estetyczne opisane w punkcie C.2.3:

C.2.3. Zarastanie roślinnością drzewiastą i krzewiastą ostańców skalnych i ruin zamków oraz muraw kserotermicznych, zamykanie komponowanych historycznych widoków, panoram i wnętrz krajobrazowych itp.

Należy też zauważyć, że ostańce skalne z ruinami zamków i murawami kserotermicznymi występują stosunkowo rzadko w skali kraju (najczęściej na Jurze Krakowsko - Częstochowskiej, gdzie testowano metodykę). Równie rzadko występują komponowane, historyczne widoki, panoramy i wnętrza krajobrazowe, dlatego nie można ograniczać opisu szeroko występujących zagrożeń do tak wyjątkowych przypadków.

Wątpliwość budzi ponadto sposób sformułowania takiego zagrożenia, jak:

A.2.3. Naturalna i przyspieszona przez działalność człowieka sukcesja zbiorowisk zaroślowych i leśnych na naturalne i półnaturalne zbiorowiska nieleśne.

Sukcesja definiowana jest bowiem jako proces zmian składu gatunkowego i struktury biocenozy, która przebiega od stadium pionierskiego, przez stadia seralne do klimaksu uznawanego za stan stabilny (w warunkach klimatu umiarkowanego jest to na ogół las). Polega ona w uproszczeniu na modyfikacji środowiska przez rozwijającą się biocenozę i w wyniku tych procesów kształtowanie się ekosystemu ustabilizowanego, zbudowanego z gatunków najlepiej przystosowanych do ostatecznych warunków rozwoju środowiska⁸. Błędem jest

⁸ Encyklopedia PWN: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/sukcesja-ekologiczna;3981158.html>

zatem użycie terminu „sukcesja” w stosunku do zmian następujących w odwrotnym kierunku, związanych z degradacją zbiorowisk. Na zdegradowanych (np. wylesionych) terenach może natomiast zachodzić sukcesja wtórna.

W ramach innych, niewymienionych wcześniej zagrożeń, w grupie E dodano także następujący punkt:

E.1.1. Intensywna gospodarka leśna na obszarach o dużych walorach przyrodniczych i krajobrazowych

Przykładem tego typu problemu jest zakole Pilicy w Bąkowej Górze (analiza 2.5). Doszło tam do wycinki drzew na znacznych powierzchniach terenu, co jest widoczne na zdjęciach w bezpośrednim sąsiedztwie brzegu rzeki. Może to skutkować przyspieszoną erozją wysokiej skarpy.

Poza powyżej opisanymi kwestiami, w kontekście zapisów ustawowych, wymóg wyniesionego położenia punktu widokowego zawarty w ustawie krajobrazowej wydaje się być nie zawsze możliwy do spełnienia. W odpowiednich warunkach widok z punktu może jednak spełniać warunki szerokości i dalekiego zasięgu również na terenach płaskich, które stanowią znaczną część krajobrazów Polski. Przykłady takich widoków obejmuje np. dokumentacja fotograficzna dla doliny Bzury wykonana w ramach niniejszego opracowania.

Powyższe uwagi i rekomendacje nie stanowią katalogu zamkniętego, bowiem opracowania dla innych województw lub typów widoków mogą przynieść kolejne wnioski.

7. MATERIAŁY WYKORZYSTANE W OPRACOWANIU

- Opis Przedmiotu Zamówienia dla niniejszego opracowania;
- „Sporządzenie audytu krajobrazowego – testowanie metodyki identyfikacji i oceny krajobrazu”, U. Myga-Piątek z zespołem, Ministerstwo Środowiska, listopad 2015 r.;
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu;
- Projekt rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie sporządzenia audytów krajobrazowych z dnia 23 marca 2018 r.;
- Bell P. A., Greene Th. C., Fisher J. D., Baum A., Psychologia środowiskowa. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004;
- Bogdanowski J., Łuczyńska – Bruzda M., Novak Z., Architektura krajobrazu, PWN Warszawa – Kraków 1979;
- Ozimek P., Böhm A., Ozimek A., Wańkowicz W., Planowanie przestrzeni o wysokich walorach krajobrazowych przy użyciu cyfrowych analiz terenu wraz z oceną ekonomiczną. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków 2013;
- Szolginia W., Architektura i budownictwo. Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich. Wydawnictwa Naukowo – Techniczne, Warszawa 1991;
- Wejchert K., Hryniak Z., Elementy kompozycji urbanistycznej – wydanie III. Materiały pomocnicze do wykładu. Maszynopis, Instytut Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej, Warszawa.

8. SPIS KART INWENTARYZACYJNYCH

UWAGA: numeracja kart dla punktów widokowych i jednostek osadniczych składa się z kolejnych cyfr i dużych liter. Oznaczenie cyfrowe odpowiada numerowi kolejnemu danego punktu widokowego lub historycznej jednostki osadniczej, zaś oznaczenie literowe stanowi identyfikator zdjęcia z danego punktu lub jednostki, na którym przeprowadzono analizy (niekiedy z danego punktu lub jednostki wykonano więcej niż jedno zdjęcie lub analizę). Oznaczenia kart z punktów widokowych posiadają dodatkowo przedrostek PW dla odróżnienia od jednostek osadniczych (numeracja może bowiem się powtarzać).

W przypadku wnętrz dolin rzecznych numeracja składa się z dwóch cyfr przedzielonych kropką oraz małej litery. Pierwsza cyfra oznacza numer kolejny rzeki. Druga cyfra oznacza numer wnętrza na danej rzece, zaś litera stanowi identyfikator ujęcia danego wnętrza (dla każdego wnętrza wykonano minimum dwa ujęcia).

8.1. PUNKTY WIDOKOWE

PW 01A	Strońsko (SW-NE)
PW 02A	Burzenin (W-E)
PW 03A	Burzenin (NE-SE)
PW 05B	Góra Harlawa (N-NE)
PW 05C	Góra Harlawa (NE-SE)
PW 05D	Góra Harlawa (SE-SW)
PW 05E	Góra Harlawa (SW-NW)
PW 11A	Beleń (SW-NW)
PW 12A	Strońsko (SW-W)
PW 17A	Gaj - Policzko (NW-NE)
PW 19A	Brzostek (E-NE)
PW 20A	Miejskie Pola (NE-NW)
PW 21A	Miejskie Pola (NW-NW)
PW 23A	Kolonia Stara Wieś (N-SW)
PW 28B	Inowódz (N-NE)
PW 31A	Poświętne (N)
PW 36A	Kruchy (E-E)
PW 38A	Bieniec Mały (NE-SW)

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

PW 43A	Niżankowice (NE-SW)
PW 45A	Działoszyn - Wiatrakowa Góra (S-S)
PW 50A	Sieradz (SW)
PW 53A	Łyszkowice - Tama Jeziorsko (S)
PW 53B	Łyszkowice - Tama Jeziorsko (N)
PW 55A	Brodnia - Kolonia (W-NW)
PW 56B	Brodnia (S-N)
PW 58A	Zalew Jankowice (W)
PW 61A	Barkowice Mokre (SE)
PW 65A	Smardzewice (NE)
PW 65B	Smardzewice (SW)
PW 68A	Oreniczki (SE-SW)
PW 70A	Spała (S)
PW 71A	Kleszczów (W-E)
PW 76A	Jędrzejko (NE-SW)
PW 77A	Kolonia Brzustów (W-E)
PW 78A	Łódź, Górka Rogowska (SW)
PW 78C	Łódź, Górka Rogowska (NW)
PW 78E	Łódź, Górka Rogowska (SSW)
PW 78F	Łódź, Górka Rogowska (SSW)
PW 79B	Łódź, Rudzka Góra (SW-NE)
PW 80A	Łódź, budynek TVP (SW-NW)
PW 80B	Łódź, budynek TVP (SE-SW)
PW 80C	Łódź, budynek TVP (NE-SE)
PW 80D	Łódź, budynek TVP (NW-NE)
PW 81B	Bolesławiec, wieża zamkowa (NE-S)
PW 81C	Bolesławiec, wieża zamkowa (SW-N)
PW 81D	Bolesławiec, wieża zamkowa (NW-E)
PW 82A	Łęczyca, wieża zamkowa (S-S)
PW 84C	Wzniesienia Łódzkie (N-NE)
PW 87A	Samice (NE-SE)
PW 87C	Samice (N-E)
PW 89A	Nowy Dwór - Parcela (N-E)
PW 93A	Góra Św. Małgorzaty (SE-SW)
PW 93B	Góra Św. Małgorzaty (SW-NW)
PW 94A	Bąkowa Góra (NE-S)
PW 94B	Bąkowa Góra (SE-SW)

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

PW 95A	Góra Bałdrzychowska (S)
PW 96C	Syberia (W-NE)
PW 96D	Syberia (W-N)
PW 98A	Stare Skoszewy (N-SE)
PW 99A	Buczek (SE-NW)
PW 100A	Teolin (E)
PW 100B	Teolin (SW-W)
PW 103A	Janów (SE-SW)
PW 106A	Kopanka (NE)
PW 107A	Łódź (NE)
PW 108A	Łódź (NE)
PW 109B	Łódź (NE-E)
PW 112A	Tresta (NE-SW)
PW 113A	Zarzęcin (SW-NE)
PW 113B	Zarzęcin (NW-NE)
PW 114A	125 obręb (SW-NW)
PW 116A	Nowa Wieś (SE)
PW 118A	Dęba - Majstry (S-S)
PW 119A	Dęba - Majstry (N-N)
PW 120A	Parcela (E-S-W)
PW 123A	Łęki Królewskie (N-N)
PW 126A	Przywóz Górny (NW-S)
PW 127A	Syberia (W-W)
PW 128A	Bobrowniki (S-S)
PW 131A	Grodzisko (Strobin) (SW-NW)
PW 135B	Chełmce (NW-NE)
PW 141A	Jabłonna (S-S)
PW 142A	Grobelka (N-N)
PW 143A	Przedbórz (E-E)
PW 146A	Korytno (SE-SE)
PW 147A	Chełmo (E-W)
PW 148A	Chełmo (NW-NW)
PW 149A	Chełmo (SE-SE)
PW 150A	Kawęczyn (NW-E)
PW 151A	Niwa Goszczowska (E-E)
PW 152A	Zagórze (SW-E)
PW 153A	Goszczowa (N-SE)

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

PW 154A	Ochotnik (N-N)
PW 155A	Stara Wieś (W-W)
PW 157A	Wygnanów (NE-S)
PW 158A	Wieszczyce (E-W)
PW 158B	Wieszczyce (NE-SE)
PW 159A	Porczyny (NW-E)
PW 160A	Sławoszew (W-E)
PW 160B	Sławoszew (S-SE)
PW 160C	Sławoszew (SW-SE)
PW 164A	Żelechlinek Poduchowny (NE-S)
PW 165A	Góra (N-E)
PW 166A	Dziadkowice (NW-NE)
PW 169A	Łysa Góra (E-W)
PW 171A	Kapkaz (S-S)
PW 173A	Górki Duże (N)
PW 173C	Górki Duże (NE-SE)
PW 176A	Leonów - Góra Chełmo (W-E)
PW 182A	Zakrzew (SW-NW)
PW 184A	Józefów - Góra Fajna Ryba (NE-SW)
PW 185A	Żabieniec (W-NW)
PW 187C	Piotrów (SE-S)
PW 188B	Julianki (W-NE)
PW 188F	Julianki (S-SW)
PW 189D	Swędra (E-E)
PW 191A	Łódź (NW-NE)
PW 192A	Łódź - Łaskowice (NW-NE)
PW 192D	Łódź - Łaskowice (SE-SW)
PW 193B	Łódź - Józefów (NW)
PW 193C	Łódź - Józefów (N)
PW 194A	Uniejów, wieża zamkowa (SW-SE)
PW 194B	Uniejów, wieża zamkowa (N-SW)
PW 195A	Szubina (NW-SE)

8.2. HISTORYCZNE JEDNOSTKI OSADNICZE

01A	Panorama Aleksandrowa Łódzkiego (SE-SW)
02A	Panorama Arkadii (E-W)
03B	Panorama Bąkowej Góry (SW-NW)
04A	Panorama Bedlna (E-S)
04B	Wjazd do Bedlna (E)
05D	Panorama Bełchatowa (SW-NW)
06A	Panorama Besiekier (NE)
07A	Panorama Będkowa (SW-NE)
07B	Panorama Będkowa (N-SE)
08C	Panorama Białej (SE-N)
09A	Panorama Białej (SW-W)
10A	Panorama Białej Rawskiej (E,SE)
10B	Panorama Białej Rawskiej (W-NE)
10C	Panorama Białej Rawskiej (NE-SW)
11A	Panorama Białaczowa (NW-E)
12A	Panorama Białynina (W-N)
13B	Panorama Bielaw (N)
14B	Panorama Błaszek (NE)
15A	Panorama Błogiego (NW-SE)
16B	Panorama Boguszyc (NW-E)
16C	Panorama Boguszyc (SW)
17E	Panorama Bolesławca (NE-S)
18A	Panorama Bolimowa (NW-N)
18B	Panorama Bolimowa (SE)
19C	Panorama Borszewic Kościelnych (N-S)
20B	Panorama Bratoszewic (S-W)
21A	Panorama Brzezina (NW-NE)
21B	Panorama Brzezina (S-SE)
22A	Panorama Brzeźnia (SE-S)
23A	Panorama Buczka (NW-NE)
24A	Panorama Budziszewic (SE-S)
25A	Panorama Budzynka (NE-E)
26A	Panorama Burzenina (NW)
27B	Panorama Chełma (NW-E)

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

28A	Panorama Chojnego (NE-SE)
29B	Panorama Chotowa (SW)
30B	Panorama Chróścina (W-N)
31B	Widok Cieszęcina (N)
32A	Panorama Czerniewic (W-NE)
33A	Panorama Daszyny (NW-NE)
34A	Panorama Dąbrowic (NW-N)
35A	Panorama Dłutowa (S-SW)
36A	Panorama Dmosina (NE-E)
37B	Panorama Dobryszyc (SE-SW)
38A	Panorama Domaniewic (N-NE)
38B	Panorama Domaniewic (SE-NE)
39A	Panorama Drzewicy (S-SW)
39B	Widok na Jezioro Drzewickie (NE-SE)
40A	Panorama Działoszyna (E-SE)
41B	Panorama Galewic (NW-NE)
42A	Panorama Gaszyna (N-SE)
43C	Panorama Gidla (NE-SE)
44A	Panorama Gieczna (N-SE)
45A	Panorama Głogowca (SW-N)
46A	Panorama Głogowca (N)
47A	Panorama Głowna (SW-N)
48B	Widok Goraja (Byszew) (SW)
49A	Panorama Gorzkowic (NW-NE)
50A	Panorama Gostkowa Starego (NW-NE)
51A	Panorama Góry Bałdrzychowskiej (SE-S)
52A	Panorama Góry św. Małgorzaty (E-SW)
53A	Panorama Górki Pabianickiej (NE-SE)
54E	Panorama Grabowa (N-NE)
55C	Panorama Grębnia (NW-NE)
56A	Panorama Grocholic (NE-E)
57A	Panorama Grocholic (NE-SE)
58A	Widok Imielnika Nowego (W-NW)
59F	Widok Imielnika Starego (W)
60A	Panorama Inowłódza (SE-SW)
61B	Panorama Jeżowa (SW-W)
62B	Panorama Kadłuba (NW-NE)

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

63A	Panorama Kalinowej (N-NE)
64B	Panorama Kałowa (SE)
65C	Panorama Kamieńska (SW-NW)
66A	Panorama Kamiona (SW-W)
67A	Panorama Karsznic - Osiedla (SW-NW)
68B	Panorama Kazimierza (N)
69A	Panorama Kiernozi (SE-SW)
69B	Widok na bramę pałacu i kościół w Kiernozi (SW-NW)
70A	Panorama Kleszczowa (NE-SW)
71B	Panorama Klonowej (N-NE)
72A	Panorama Kocilewa (SW-NE)
73A	Panorama Koluszek (NW-SE)
74B	Panorama Konopnicy (N-NE)
75A	Panorama Konstantynowa Łódzkiego (S-SW)
76A	Panorama Koźła (E-SE)
77A	Panorama Krośniewic (S-W)
78A	Panorama Krzyworzeki (NE-SW)
79A	Panorama Kutna (NW)
80A	Panorama Kwiatkówka (SW-W)
81A	Panorama Leszczynka (SE-S)
82B	Panorama Lubczyny (S-SW)
83A	Panorama Lubca (W-NE)
84B	Panorama Lutomierska (SE-SW)
85B	Panorama Lututowa (E-SW)
86A	Panorama Łaska (NW-N)
86B	Panorama Łaska (NW-NE)
87B	Panorama Łaszewa (SE-SW)
88A	Panorama Kutna (NE-SE)
89B	Panorama Łęczycy (SW)
90A	Panorama Łowicza (SE-SW)
91A	Panorama Łodzi (NE)
92A	Panorama Łubnic (W-SE)
93A	Panorama Łyskorni (NW-NE)
94A	Panorama Majkowic (SW)
95C	Panorama Maluszyna (SW-NE)
96A	Panorama Małynia (NE-E)
97A	Panorama Marzenina (N-S)

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

98A	Panorama Maurzyc (NE-E)
99A	Panorama Mazewa (NW)
100A	Panorama Mąkolic (NW-NE)
100B	Panorama Mąkolic (NE-SE)
101B	Panorama Mileszek (NW-NE)
102A	Panorama Modłej (NW-NE)
102C	Panorama Modłej (NE-SE)
103B	Panorama Mokrska (NE-SE)
104B	Panorama Nakielnicy (NW)
105A	Panorama Naramic (NW-NE)
106C	Widok wjazdu do Nieborowa (NE-S)
107A	Panorama Niemysłowa (NW-SE)
108B	Panorama Niesułkowa i Lipki (E-SW)
109A	Panorama Nowej Brzeźnicy (NE-SW)
110A	Panorama Nowych Ostrów (N-E)
111A	Panorama Nowosolnej (NW-NW)
112A	Panorama Opoczna (NW-E)
113A	Panorama Oporowa (NW-E)
113C	Panorama Oporowa (E-SW)
114A	Panorama Orłowa (W-N)
115A	Panorama Osjakowa (W-N)
116C	Panorama Ozorkowa (NW)
117B	Panorama Ożarowa (S-W)
118A	Panorama Pabianic (E-S)
119A	Panorama Pajęczna (N)
120B	Panorama Paradyża (SW)
121A	Panorama Parzęczewa (W-NW)
122A	Panorama Petrykoz (E)
123A	Panorama Piątku (E-SE)
123C	Panorama Piątku (NW-NE)
124B	Panorama Piorunowa (NW-NE)
124C	Panorama Piorunowa (W-NW)
125A	Panorama Piotrkowa Trybunalskiego (NW-SE)
126A	Panorama Pławna (E-SE)
127D	Panorama Poddębic (NE-SE)
128B	Panorama Popowic (NW-NE)
129A	Panorama Poświętnego (N-E)

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

129B	Panorama Poświętnego (SW-NW)
130B	Panorama Przedborza (S-SE)
131C	Panorama Przerębu (NE-SE)
132A	Panorama Radomska (N-SE)
133G	Panorama Rawy Mazowieckiej (E-SW)
134B	Panorama Restarzewa (NW)
135A	Panorama Rossoszycy (W-SW)
136A	Panorama Rozprzy (E-SE)
137A	Panorama Rudy (NW-E)
138E	Panorama Ruśca (SW-W)
139A	Panorama Rychłocic (N-SE)
140A	Panorama Rzeczy (NW-NE)
140B	Panorama Rzeczy (SE-SW)
141A	Panorama Rzgowa (SE)
142B	Panorama Siedlątkowa (SE-W)
143A	Panorama Sieradza (NW-NE)
143B	Panorama Sieradza (NW-E)
144A	Panorama Skierniewic (NE-SE)
145A	Panorama Skomlina (SW-W)
146B	Panorama Skotnik (N)
147A	Widok Smardzewic (S)
148A	Panorama Soboty (S-W)
149A	Panorama Sokolej Góry (NW-E)
150B	Panorama Sokolnik (E-SW)
151B	Panorama Solcy Wielkiej (NE-SE)
152A	Panorama Sójek (NE-SE)
153A	Widok Spały (N-S)
154A	Panorama Spycimierza (SE-NW)
155A	Panorama Srocka (NW-NE)
155B	Panorama Srocka (SE-W)
156A	Panorama Starej i Nowej Brzeźnicy (N-E)
157A	Panorama Starych Skoszew (E)
158C	Panorama Starego Ochędzyna (SE-S)
159A	Panorama Stolca (SE-SW)
160A	Panorama Strońska (SW-NE)
161C	Panorama Strykowa (NW-N)
162A	Panorama Suchodębia (NE-SE)

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

163C	Panorama Sulejowa (SW-NE)
163I	Panorama Sulejowa (N-SE)
164A	Panorama Sulejowa Podklasztorza (N-E)
165A	Panorama Szadka (SE-W)
166B	Panorama Szczercowa (SE-NW)
167B	Panorama Świnic Warckich (W-E)
168A	Panorama Tomaszowa Mazowieckiego (NE-SW)
168C	Widok na centrum Tomaszowa Mazowieckiego (SE-W)
169A	Panorama Tubądzina (SE-W)
170E	Panorama Tumu (SE-SW)
171C	Panorama Tuszyna (SE)
172A	Panorama Ujazdu (N-NE)
173D	Panorama Uniejowa (SW-NE)
174A	Panorama Ustkowa (NE)
175A	Panorama Walewic (SW-NW)
176B	Panorama Warty (SW)
177D	Panorama Wąglińska (SE-S)
178A	Widok Węglewic (SE-SW)
179A	Panorama Węgrzynowic (S-W)
180A	Panorama Widawy (N-SE)
181E	Panorama Wielgomłynów (NW-NE)
182A	Panorama Wielunia (SE-SW)
183A	Panorama Wieruszowa (N-SE)
184A	Panorama Witowa (N-S)
185A	Panorama Wojkowa (NW-NE)
186A	Panorama Woli Chojnaty (NW-NE)
187B	Panorama Wolborza (SW-NW)
188A	Panorama Wyszana (N-NE)
189A	Panorama Zadimia (SW-NW)
190A	Panorama Zdun (SE-NW)
191A	Panorama Zduńskiej Woli (NW-NE)
192A	Panorama Zelowa (N-SE)
193B	Widok Zgierza (NW)
194A	Panorama Zgniłego Błota (NW-E)
195A	Panorama Złakowa Borowego (N-E)
196A	Panorama Złakowa Kościelnego (SW-W)
197B	Panorama Złoczewa (NW)

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

198B	Panorama Żarnowa (NE-S)
199A	Panorama Żychlina (E-S)
200A	Panorama Żytna (W-NE)
201A	Panorama Zagaja (NW-N)
202A	Panorama Strzelc (NE-E)
203A	Panorama Lipiec Reymontowskich (N-NE)
204A	Panorama Bąkowa Dolnego i Górnego (N-E)
205A	Panorama Chruślina (N-E)
206A	Widok Drużbina (N)
207A	Panorama Sarnowa (N-NE)

8.3. RZEKI

BZURA	
1.1a	Łódź
1.1b	Łódź
1.2a	Zgierz
1.2b	Zgierz
1.3a	Wilczkowice Dolne
1.3b	Wilczkowice Dolne
1.4a	Nędzrzew
1.4b	Rybitwy
1.5a	Czarnopole
1.5b	Ktery
1.6a	Siemienice
1.6b	Siemienice
1.7a	Orłów Kolonia
1.7b	Orłów Kolonia
1.8a	Mystkowice
1.8b	Mystkowice
1.9a	Strugienice
1.9b	Strugienice
1.10a	Maurzyce
1.10b	Maurzyce
1.11a	Łowicz
1.11b	Łowicz

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

PILICA	
2.1a	Pukarzów
2.1b	Pukarzów
2.2a	Pukarzów
2.2b	Pukarzów
2.3a	Pratkowice
2.3b	Pratkowice
2.4a	Przedbórz
2.4b	Przedbórz
2.5a	Bąkowa Góra
2.5b	Bąkowa Góra
2.6a	Szarbsko
2.6b	Szarbsko
2.7a	Sulejów
2.7b	Sulejów
2.8a	Smardzewice
2.8b	Smardzewice
2.9a	Glinnik Dąbrowa
2.9b	Glinnik Dąbrowa
2.10a	Spała
2.10b	Spała
2.11a	Inowłódz
2.11b	Inowłódz
2.12a	Inowłódz
2.12b	Inowłódz
WARTA	
3.1a	Jankowice
3.1b	Jankowice
3.2a	Lisowice
3.2b	Lisowice
3.3a	Kapituła Sęsów
3.3b	Kapituła Sęsów
3.4a	Kępowizna
3.4b	Kępowizna
3.5a	Kamion
3.5b	Kamion
3.6a	Drobnice
3.6b	Drobnice

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

3.7a	Konopnica
3.7b	Konopnica
3.8a	Sieradz
3.8b	Sieradz
3.9a	Glinno Kolonia
3.9b	Glinno
CZARNA MALENIECKA	
4.1a	Młynek
4.1b	Młynek
4.2a	Siucice
4.2b	Siucice
4.3a	Rożenek
4.3b	Rożenek
4.4a	Ostrów
4.4b	Ostrów
CZARNA WŁOSZCZOWSKA	
5.1a	Żeleźnica
5.1b	Żeleźnica
5.2a	Sudzin
5.2b	Sudzin
DRZEWICZKA	
6.1a	Sitowa
6.1b	Sitowa
6.2a	Radzice Duże
6.2b	Radzice Duże
6.3a	Drzewica
6.3b	Drzewica
6.4a	Drzewica
6.4b	Drzewica
6.5a	Zakościele
6.5b	Zakościele
GRABIA	
7.1a	Patok
7.1b	Patok
7.2a	Talar
7.2b	Talar
7.3a	Ldzań
7.3b	Ldzań

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

7.4a	Barycz
7.4b	Barycz
7.5a	Brzeski
7.5b	Brzeski
7.6a	Nowe Kozuby
7.6b	Nowe Kozuby
LUCIAŻA	
8.1a	Podstole
8.1b	Podstole
8.2a	Kolonia Trzepnica
8.2b	Kolonia Trzepnica
8.2c	Kolonia Trzepnica
8.3a	Mierzyn
8.3b	Mierzyn
8.4a	Kłudzice
8.4b	Kłudzice
8.5a	Murowaniec
8.5b	Murowaniec
MOSZCZENICA	
9.1a	Sosnowiec
9.1b	Sosnowiec
9.2a	Besiekierz Rudny
9.2b	Besiekierz Rudny
9.3a	Borowiec
9.3b	Borowiec
9.4a	Sypin
9.4b	Sypin
9.5a	Łązin
9.5b	Łązin
9.6a	Górki Pęcławskie
9.6b	Górki Pęcławskie
9.7a	Orłów Parcela
9.7b	Orłów Parcela
MROGA	
10.1a	Lisowice
10.1b	Lisowice
10.2a	Kołacin
10.2b	Kołacin

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

10.3a	Głowno
10.3b	Głowno
10.3c	Głowno
10.4a	Głowno
10.4b	Głowno
10.5a	Boczki Domaradzkie
10.5b	Boczki Domaradzkie
10.6a	Psary
10.6b	Psary
10.7a	Stary Waliszew
10.7b	Stary Waliszew
10.8a	Walewice
10.8b	Walewice
MROŻYCA	
11.1a	Dąbrówka Mała
11.1b	Dąbrówka Mała
11.2a	Poćwiardówka
11.2b	Poćwiardówka
11.3a	Głowno
11.3b	Głowno
NER	
12.1a	Lutomiersk
12.1b	Lutomiersk
12.2a	Puczniew
12.2b	Puczniew
12.3a	Małyń
12.3b	Jeżew
12.4a	Góra Bałdrzychowska
12.4b	Góra Bałdrzychowska
12.5a	Poddębice
12.5b	Poddębice
12.5c	Poddębice
12.6a	Leszno
12.6b	Leszno
NIECIECZ	
13.1a	Zborów
13.1b	Zborów
13.2a	Widawa

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

13.2b	Widawa
OCHNIA	
14.1a	Kutno
14.1b	Kutno
14.2a	Krzyżanów
14.2b	Krzyżanów
14.3a	Łęki Kościelne
14.3b	Łęki Kościelne
OLEŚNICA	
15.1a	Stolec
15.1b	Stolec
15.2a	Biesiec
15.2b	Biesiec
15.3a	Biesiec
15.3b	Biesiec
15.4a	Mała Wieś
15.4b	Mała Wieś
PROSNA	
16.1a	Łubnice
16.1b	Łubnice
16.2a	Podbolesławiec
16.2b	Podbolesławiec
16.3a	Wieruszów
16.3b	Wieruszów
RAWKA	
17.1a	Rawa Mazowiecka
17.1b	Rawa Mazowiecka
17.2a	Doleck
17.2b	Doleck
17.3a	Suliszew
17.3b	Suliszew
17.4a	Ruda
17.4b	Ruda
17.5a	Ziemiary
17.5b	Ziemiary
17.6a	Kęszyce
17.6b	Kęszyce
17.7a	Kęszyce

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO – KOMPOZYCYJNYCH ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

opracowana w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego
grudzień 2018

17.7b	Kęszyce
SŁUDWIA	
18.1a	Pobórz
18.1b	Pobórz
18.1c	Pobórz
18.2a	Oporów
18.2b	Oporów
18.2c	Oporów
18.3a	Retki
18.3b	Nowy Żłaków
18.3c	Nowy Żłaków
18.4a	Łowicz
18.4b	Łowicz
WIDAWKA	
19.1a	Kuźnica
19.1b	Kuźnica
19.2a	Wawrzkowizna
19.2b	Wawrzkowizna
19.3a	Rogóżno
19.3b	Rogóżno
19.4a	Widawa
19.4b	Widawa
19.5a	Jeziorko
19.5b	Jeziorko
WOLBÓRKA	
20.1a	Lubiatów
20.1b	Lubiatów
20.2a	Wolbórz
20.2b	Wolbórz
20.3a	Chorzęcin
20.3b	Chorzęcin

9. SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

1. Zestawienia tabelaryczne:

- TABELA 1. PUNKTY WIDOKOWE
- TABELA 2. PANORAMY HISTORYCZNYCH JEDNOSTEK OSADNICZYCH
- TABELA 3. ELEMENTY KOMPOZYCJI WIDOKÓW Z PUNKTÓW WIDOKOWYCH, NA PANORAMY I WE WNĘTRZACH
- TABELA 4.1. ANALIZA PRZEJAZDÓW PRZEZ WOJEWÓDZTWO
- TABELA 4.2. ANALIZA WNĘTRZ DOLIN RZECZNYCH
- TABELA 4.3. ANALIZA TERENÓW DODATKOWYCH: ŁOWICKI PARK KULTUROWY I TERENY PRZYLEGŁE
- TABELA 4.4. ANALIZA WYBRANYCH FRAGMENTÓW PROPONOWANYCH OCHK

2. Analiza widokowo – kompozycyjna panoram z punktów widokowych;
3. Analiza widokowo – kompozycyjna panoram historycznych jednostek osadniczych;
4. Analiza widokowo – kompozycyjna we wnętrzach krajobrazowych dolin rzecznych.

DIAGNOZA WALORÓW WIDOKOWO - KOMPOZYCYJNYCH
ORAZ ZAGROŻEŃ DLA MOŻLIWOŚCI ICH ZACHOWANIA
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM
opracowana w ramach audytu krajobrazowego
województwa łódzkiego

ERRATA

Warszawa, Łódź, grudzień 2018 r.

ERRATA DO ROZDZ. 5.4. OCENA TRAS PRZEJAZDU PO DROGACH KRAJOWYCH

Str. 46, po wierszu 6 powinny znajdować się poniższe akapity:

Z powyżej opisanych przyczyn, spośród dróg ekspresowych i autostrad wyróżniono odcinki ocenione pozytywnie z uwagami. Uwagi zostały zawarte we właściwej kolumnie bazy danych przestrzennych; dotyczą one występowania elementów dysharmonijnych, które są zauważalne, lecz nie dominują na danym odcinku.

Pozostałe wyznaczone odcinki dróg krajowych oceniono pozytywnie; trzeba jednak zauważyć, że drogi krajowe ze względu na ich funkcję i charakterystykę byłoby uzasadnione rozpatrywać pod kątem atrakcyjności w skali kraju. W skali województwa należałoby natomiast rozpatrywać drogi wojewódzkie, dlatego w opracowaniu wskazano kilka przykładowych, atrakcyjnych odcinków dodatkowych.

Pozostały tekst rozdziału bez zmian.

UZUPEŁNIENIE TEKSTU:

10. UKŁAD WERSJI ELEKTRONICZNEJ OPRACOWANIA

Wersja elektroniczna niniejszego opracowania obejmuje ogółem 4 159 plików. Są one pogrupowane w następujących folderach i podfolderach:

Nazwa folderu/podfolderu:	Zawartość:
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA	Komplet zdjęć (panoram) dokumentujących widoki z punktów widokowych, na jednostki osadnicze, wnętrza dolin rzecznych i zbiorników wodnych, z wybranych, najbardziej atrakcyjnych odcinków dróg krajowych, a także elementów dodatkowych, takich jak: Park Kulturowy „Pole Bitwy nad Rawką”, Polany (rezerваты przyrody) w Puszczy Bolimowskiej, postulowany Łowicki Park Kulturowy oraz wybrane planowane Obszary Chronionego Krajobrazu:

	Tuszyńsko-Dłutowski, Puczniewsko-Grotnicki, Doliny Neru i Białaczowski.
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_1 PUNKTY WIDOKOWE	<p>Dokumentacja fotograficzna ze wszystkich punktów widokowych wyznaczonych przez Zamawiającego (od nr 01 do 193) oraz punktów dodatkowych i potencjalnych wskazanych przez Wykonawcę (nr 194 – 198).</p> <p>Dokumentacja każdego punktu znajduje się w osobnym podfolderze opatrzonym numerem i nazwą. W przypadku, gdy punkt zweryfikowano negatywnie – w nazwie folderu znajduje się taka informacja; podobnie, w nazwie folderu zawarto odpowiednie adnotacje, gdy zaproponowano punkt zamienny, lub gdy widok nie spełniał kryteriów przewidzianych dla punktu widokowego, a było możliwe przeanalizowanie go w ramach wnętrz dolin rzecznych lub historycznych jednostek osadniczych. Każde ze zdjęć jest opisane nazwą w następującym układzie:</p> <p>PWnr_Panorama nr (kierunek wykonania zdjęcia). W przypadku, gdy nie było możliwe wykonanie panoramy, w nazwie zamiast słowa „Panorama” występuje słowo „widok”.</p>
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_2 HISTORYCZNE JEDNOSTKI OSADNICZE	<p>Dokumentacja fotograficzna panoram wszystkich jednostek osadniczych wyznaczonych przez Zamawiającego (od nr 01 do 200) oraz jednostek dodatkowych zaproponowanych przez Wykonawcę (od nr 201 do 210). Dokumentacja każdej jednostki znajduje się w osobnym podfolderze opatrzonym numerem i nazwą. Każde ze zdjęć jest opisane nazwą w następującym układzie:</p> <p>Nazwa jednostki_Panorama nr (kierunek wykonania zdjęcia). W przypadku wykonania ujęć dodatkowych, nie</p>

	będących panoramami, w nazwie zamiast słowa „Panorama” występuje słowo „widok”. Jeżeli widoków dodatkowych było dużo, umieszczano je w dodatkowych podfolderach w folderze danej jednostki (np. Pabianice – układ przestrzenny centrum).
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_3 RZEKI I ZBIORNIKI	<p>Dokumentacja fotograficzna wnętr wszystkich dolin rzecznych wyznaczonych przez Zamawiającego.</p> <p>Dokumentacja każdej doliny rzecznej znajduje się w osobnym folderze opatrzonym numerem i nazwą od 01_Bzura do 20_Wolbórka. Foldery dużych rzek (Bzury, Pilicy i Warty) zawierają ponadto ponumerowane podfoldery obejmujące poszczególne odcinki, w których uporządkowano zdjęcia. Każde ze zdjęć jest opisane nazwą w następującym układzie:</p> <p>Nazwa miejscowości_nazwa rzeki_ kierunek wykonania zdjęcia_współrzędne punktu w ukl. 92.</p> <p>Dodatkowo, w folderze głównym znajduje się podfolder o nazwie „00_rzeki z kajaka”, zawierający zdjęcia ze spływów kajakowych na wybranych odcinkach Pilicy i Warty oraz odpowiednią bazę danych przestrzennych i tabelę xls.</p>
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_4 DROGI KRAJOWE	<p>Dokumentacja fotograficzna najatrakcyjniejszych odcinków dróg krajowych przebiegających przez teren województwa łódzkiego. Dokumentacja każdej drogi znajduje się w osobnym folderze opatrzonym numerem drogi. W folderach poszczególnych dróg znajdują się podfoldery obejmujące poszczególne odcinki, w których uporządkowano zdjęcia wg kolejności wykonania. Każde ze zdjęć jest opisane nazwą w następującym układzie:</p> <p>DKnr_nr odcinka_nazwa odcinka (nr zdjęcia).</p>

	<p>W folderze „Z_dodatkowe ciągi widokowe” została umieszczona dokumentacja fotograficzna z odcinków dodatkowych – dróg wojewódzkich i lokalnych zaproponowanych przez Wykonawcę.</p> <p>W folderze głównym znajduje się także podfolder o nazwie „SHP drogi krajowe odcinki atrakcyjne”, zawierający odpowiednią bazę danych przestrzennych oraz tabela xls.</p>
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_5 Park Kulturowy Pole Bitwy nad Rawką	Folder zawiera zdjęcia dokumentujące teren Parku Kulturowego „Pole Bitwy nad Rawką”. Każde ze zdjęć opisane jest nazwą w układzie: Pole Bitwy nad Rawką_Panorama lub widok nr (kierunek wykonania zdjęcia).
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_6 Polany w Puszczy Bolimowskiej	Folder zawiera zdjęcia dokumentujące tereny polan - istniejących rezerwatów przyrody w Puszczy Bolimowskiej. Każde ze zdjęć opisane jest nazwą w układzie: Nazwa polany _ widok nr.
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_7 Łowicki Park Kulturowy	Folder zawiera zdjęcia dokumentujące obiekty znajdujące się na terenie postulowanego Łowickiego Parku Kulturowego, w podziale na gminy (Bielawy, Kiernoza, Zduny). W każdym z folderów dla gmin umieszczone są podfoldery poszczególnych miejscowości, a w nich znajdują się zdjęcia wskazanych przez Zamawiającego obiektów; jeżeli obiektów lub zdjęć dokumentujących szczegółowo dany obiekt było dużo, umieszczano je w dodatkowych podfolderach w folderze danej jednostki (np. Bielawy kościół, Bielawy cmentarz, Bielawy cm. żydowski). Każde ze zdjęć opisane jest nazwą w układzie: Nazwa miejscowości i obiektu _ Panorama lub widok nr (kierunek wykonania zdjęcia).

0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_8 OCHK Tuszyńsko - Dłutowski	Folder zawiera zdjęcia dokumentujące tereny objęte granicami planowanego Tuszyńsko - Dłutowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Każde ze zdjęć opisane jest nazwą w układzie: Nazwa miejscowości_Panorama lub widok nr (kierunek wykonania zdjęcia).
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_9 OCHK Puczniewsko - Grotnicki	Folder zawiera zdjęcia dokumentujące tereny objęte granicami planowanego Puczniewsko - Grotnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Każde ze zdjęć opisane jest nazwą w układzie: Nazwa miejscowości _ Panorama lub widok nr (kierunek wykonania zdjęcia). Dodatkowe zdjęcia dokumentujące szczegółowo poszczególne obiekty zawarto w dodatkowych podfolderach (np. Bełdów stawy przy dworze).
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_10 OCHK Doliny Neru	Folder zawiera zdjęcia dokumentujące tereny objęte granicami Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Neru. Każde ze zdjęć opisane jest nazwą w układzie: Nazwa miejscowości_nazwa obiektu (jeżeli dotyczy)_Panorama lub widok nr (kierunek wykonania zdjęcia).
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / 1_11 OCHK Białaczowski	Folder zawiera zdjęcia dokumentujące tereny objęte granicami planowanego Białaczowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Każde ze zdjęć opisane jest nazwą w układzie: Nazwa miejscowości_nazwa obiektu (jeżeli dotyczy)_Panorama lub widok nr (kierunek wykonania zdjęcia).
0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / SHP ŁPK	Folder zawiera bazę danych przestrzennych dotyczącą dokumentacji fotograficznej zawartej w folderach od 1_5 do 1_7 oraz tabelę xls.

0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA / SHP OCHK	Folder zawiera bazę danych przestrzennych dotyczącą dokumentacji fotograficznej Obszarów Chronionego Krajobrazu zawartej w folderach od 1_8 do 1_11 oraz tabelę xls.
1_1_PDF_karty_punkty widokowe	Folder zawiera inwentaryzacyjne karty krajobrazowe dla panoram z punktów widokowych zweryfikowanych pozytywnie.
1_1_SHP_punkty widokowe_UTF8	Folder zawiera bazę danych przestrzennych odnoszącą się do dokumentacji fotograficznej i inwentaryzacyjnych kart krajobrazowych dla panoram z punktów widokowych. Identyfikator LP punktu w bazie jest tożsamy z numerem na odpowiedniej karcie inwentaryzacyjnej. Dodatkowo, w folderze znajduje się podfolder z bazą danych przestrzennych obejmującą zasięgi poszczególnych widoków.
1_2_PDF_karty_historyczne jednostki osadnicze	Folder zawiera inwentaryzacyjne karty krajobrazowe dla panoram historycznych jednostek osadniczych.
1_2_SHP_historyczne jednostki osadnicze_UTF8	Folder zawiera bazę danych przestrzennych odnoszącą się do dokumentacji fotograficznej i inwentaryzacyjnych kart krajobrazowych dla panoram historycznych jednostek osadniczych. Identyfikator LP punktu w bazie jest tożsamy z numerem na odpowiedniej karcie inwentaryzacyjnej. Dodatkowo, w folderze znajduje się podfolder z bazą danych przestrzennych obejmującą zasięgi poszczególnych widoków.
1_3_PDF_karty_rzeki	Folder zawiera inwentaryzacyjne karty krajobrazowe dla analizowanych wewnątrz dolin rzecznych oraz przedkarty dla poszczególnych rzek.

1_3_SHP_rzeki_UTF8	Folder zawiera bazy danych przestrzennych odnoszące się do dokumentacji fotograficznej i inwentaryzacyjnych kart krajobrazowych dla wnętrz krajobrazowych dolin rzecznych. Identyfikator NR_ANALIZ punktu w bazie jest tożsamy z numerem na odpowiedniej karcie inwentaryzacyjnej. Dodatkowo, w folderze znajduje się podfolder z bazą danych przestrzennych obejmującą zasięgi poszczególnych widoków.
1_4_SHP_elementy kompozycji	Folder zawiera bazę danych przestrzennych elementów kompozycji występujących w całej analizowanej dokumentacji fotograficznej na terenie województwa.
1_5_SHP_krajobrazy priorytetowe	Folder zawiera bazę danych przestrzennych potencjalnych krajobrazów priorytetowych proponowanych przez Wykonawcę.
1_6_mapa zbiorcza	Folder zawiera bazę danych przestrzennych oraz plik projektowy mapy zbiorczej obejmującej wyniki opracowania: miejsca wykonania kompleksowej dokumentacji fotograficznej znajdującej się w folderze 0_0_DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA oraz waloryzację: panoram z punktów widokowych, na historyczne jednostki osadnicze i wnętrza dolin rzecznych, a także atrakcyjnych odcinków dróg krajowych i wybranych odcinków dróg wojewódzkich i lokalnych. Ponadto mapa zawiera proponowane zasięgi potencjalnych krajobrazów priorytetowych. Dołączono również plik jpg z mapą.
materiały dodatkowe	Folder zawiera strony tytułowe, okładki i legendy do opracowań graficznych.
Poza powyższymi elementami, wersja elektroniczna zawiera opis, niniejszą erratę oraz prezentację multimedialną opracowania.	